

**ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΟΥΣ
ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ 1936**

του

Μπενόπουλου Ευάγγελου

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία που υποβάλλεται
στο καθηγητικό σώμα για την μερική εκπλήρωση των υποχρεώσεων
απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου του Μεταπτυχιακού Προγράμματος
«Οργάνωση και Διοίκηση Αθλητικών Οργανισμών και Επιχειρήσεων» του Τμήματος
Οργάνωσης και Διαχείρισης Αθλητισμού του Παν/μίου Πελοποννήσου στην
κατεύθυνση
«Οργάνωση και διαχείριση Προγραμμάτων Υγείας».

Σπάρτη

2010

Εγκεκριμένο από το Καθηγητικό σώμα:

1ος Επιβλέπων: Κωνσταντίνος Γεωργιάδης, Αναπλ. Καθηγητής

2ος Επιβλέπων: Κωνσταντίνος Μουντάκης, Αναπλ. Καθηγητής

3ος Επιβλέπων: Παντελής Κωνσταντινάκος, Επικ. Καθηγητής

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μπενόπουλος Ευάγγελος: Πολιτικές παράμετροι της Ελληνικής συμμετοχής στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Βερολίνου 1936

(Με την επίβλεψη του κ. Κωνσταντίνου Γεωργιάδη, Αναπλ. Καθηγητή)

Το Βερολίνο της Ναζιστικής Γερμανίας το 1936 αναλαμβάνει την οργάνωση των XI Ολυμπιακών Αγώνων που έμελλε να είναι οι πιο άρτιοι και επιτυχημένοι οργανωτικά στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων με εμφανή την επιρροή από το αρχαίο ελληνικό πνεύμα. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της εν λόγω Ολυμπιάδας υπήρξε η έναρξη της πρώτης λαμπαδηδρομίας από το αρχαίο Στάδιο της Ολυμπίας στην ιστορία των Αγώνων, γεγονός που στο μέλλον θα αποτελούσε σήμα κατατεθέν για τις επόμενες Ολυμπιάδες. Σκοπός της εργασίας είναι να σκιαγραφήσει τις κύριες πτυχές της XI Ολυμπιάδας τόσο ως προς την οργάνωσή της όσο κυρίως και ως προς την προσπάθεια προπαγανδισμού των Αγώνων από την πλευρά του ναζιστικού καθεστώτος, τη διερεύνηση της ελληνικής συμμετοχής και της έκρυθμης πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε στην Ελλάδα εκείνη την εποχή. Η Ολυμπιάδα του Βερολίνου βρήκε πρόσφορο έδαφος στο ελληνικό πολιτικό σκηνικό, εφόσον μετά την επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου 1936, ο Μεταξάς έχει μεταφέρει στο πολιτικό πεδίο αντιλήψεις και θέσεις έντονα επηρεασμένες από την παιδεία και τη θητεία του στον στρατιωτικό κλάδο. Το μελανότερο ίσως σημείο, της κατά τα άλλα αρτιότητας από άποψη οργάνωσης Ολυμπιάδας του Βερολίνου, αποτέλεσε η απάνθρωπη ναζιστική άποψη περί των «εβραίων», «μαύρων», «κίτρινων» και «μιγάδων» αθλητών οι οποίοι δεν θα έπρεπε να λάβουν μέρος στους Αγώνες. Βίαιος ήταν ο αποκλεισμός από τους Αγώνες των Γερμανών αθλητών εβραϊκής καταγωγής. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε από ελληνική και ξένη βιβλιογραφία, το official report της XI Ολυμπιάδας του Βερολίνου από τη Δ.Ο.Ε., καθώς και από το Αρχείο Εφημερίδων του διατηρείται στη Βουλή των Ελλήνων.

Λέξεις κλειδιά: *κλήριγκ, λαμπαδηδρομία, Λούης.*

Abstract

Benopoulos Evangelos: Political parameters of the Greek participation to the Olympic Games of Berlin in 1936

(With the supervision of Mr. Konstantinos Georgiadis, Assist. Professor)

The Games of the Eleventh Olympiad had been awarded to Nazi's Germany and proved to be the most successfully organized in the history of the Olympic Games, with obvious influence from the ancient Greek spirit. Characteristic trait of Berlin Games was the very first torch relay, from the ancient Stadium of Olympia, fact that in the future would constitute signal deposited for next Olympiads. Aim of this paper is to sketch out the main aspects of XI Olympic Games, so much as for their organization as long as mainly and as for the propaganda of the Nazis regime, the Greek participation to the Games and the unsettled political situation that prevailed in Greece that period of time. The Olympic Games of Berlin, took place while the imposition of Metaxa's dictatorship, in the 4 of August 1936, who transported in the political field perceptions intensely influenced from his military education. The darkest point of the Games was the inhuman Nazi's stance against the "Jewish", "black" and "yellow" athletes, that would not be supposed to participate in the Games. Germans athletes of Jewish origin were not allowed by the Nazi's to participate to the Games. The facts and data of this paper are based on Greek and foreigner bibliography, the official report of I.O.C.'s XI Olympiad, as well as from the newspapers record, which is maintained in the Greek Parliament.

Key words: *torch relay, Louis.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	2
ABSTRACT.....	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	4
Κεφάλαιο	
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
II. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	
Η πολιτική κατάσταση και η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας το 1936.....	6
Η ιδέα της λαμπαδηδρομίας.....	15
Η αφή της φλόγας.....	19
Η προετοιμασία των ελλήνων αθλητών.....	31
Αντιδράσεις για την Ολυμπιάδα του Βερολίνου.....	31
Η ελληνική αποστολή.....	36
Το ταξίδι για το Βερολίνο.....	39
Η υποδειγματική γερμανική φιλοξενία.....	40
Η τελετή έναρξης.....	46
Η ελληνική συμμετοχή.....	51
Εντυπώσεις από τους Αγώνες.....	53
Επιστροφή στην Ελλάδα.....	57
III. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	59
IV. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	62

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΟΥΣ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ 1936

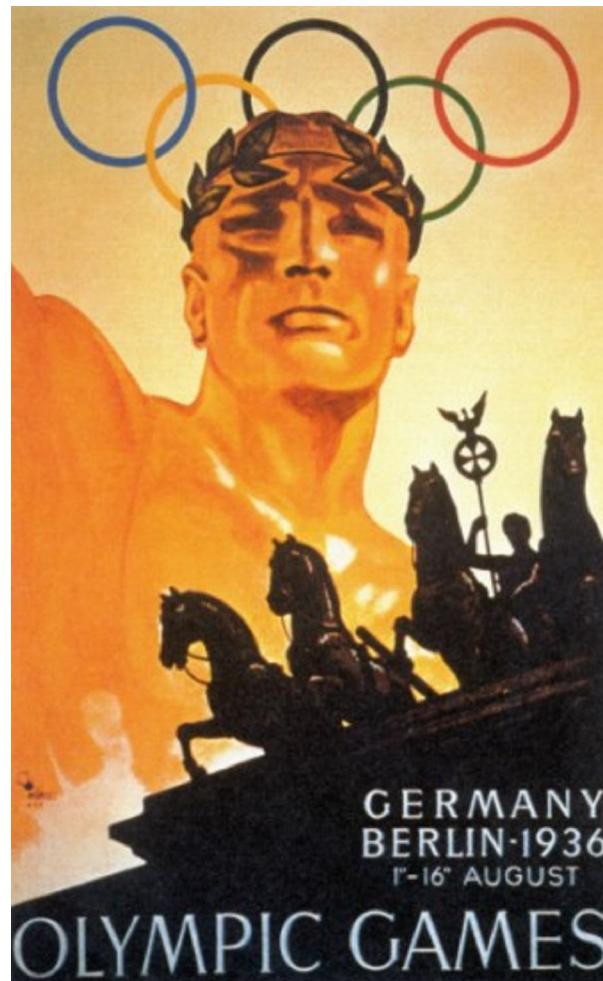
Το 1931, κατά τη 29^η σύνοδο της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής στη Βαρκελώνη, αποφασίστηκε η ανάθεση των XI Ολυμπιακών Αγώνων του 1936 στην πόλη του Βερολίνου, οι οποίοι προγραμματίστηκαν για το διάστημα μεταξύ 1^{ης} και 16^{ης} Αυγούστου 1936 (εικόνα 1). Μια περίοδο που το ελληνικό πολιτικό σύστημα κλυδωνίζεται από έντονες τριγμούς, λόγω της διάλυσης της Βουλής από τον τότε Έλληνα πρωθυπουργό Μεταξά και την κήρυξη στρατιωτικού νόμου, ένα καθεστώς φιλικά προσκείμενο στο φασιστικό μοντέλο. Σύμφωνα με τις δηλώσεις συμμετοχής, στους Αγώνες θα λάμβαναν μέρος 3630 αθλητές από 49 κράτη και 328 αθλήτριες από 27 κράτη.¹ Χαρακτηριστικό γνώρισμα της εν λόγω Ολυμπιάδας υπήρξε η πρώτη αφή της φλόγας στην Αρχαία Ολυμπία και η πραγματοποίηση της πρώτης λαμπαδηδρομίας στην ιστορία των Αγώνων, γεγονός που στο μέλλον θα αποτελούσε σήμα κατατεθέν για τις επόμενες Ολυμπιάδες. Επίσης, αποτέλεσε την πρώτη Ολυμπιάδα στην οποία θα λάμβαναν μέρος και γυναίκες, με την Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου να εκπροσωπεί την Ελλάδα.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Βερολίνου θα αποτελέσουν παράδειγμα οργάνωσης τόσο ως προς τις υποδομές και εγκαταστάσεις όσο και ως προς την υποδοχή των αθλητών, με αποκορύφωμα την υποδοχή και τις τιμές που επεφύλαξαν οι Γερμανοί διοργανωτές στην ελληνική αποστολή, έντονα επηρεασμένοι από τα αρχαιοελληνικά και ολυμπιακά ιδεώδη. Για πρώτη φορά στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων, υπήρξε η κινηματογραφική καταγραφή τους από τη Γερμανίδα Leni Riefenstahl στο φιλμ της Olympia.

Η XI Ολυμπιάδα θα αποτελέσει μιας πρώτης τάξεως ευκαιρία προπαγάνδας της ναζιστικής Γερμανίας και του εθνικοσοσιαλισμού. Έντονες αντιδράσεις και ενδεχόμενο μη συμμετοχής τους στους Αγώνες τέθηκε από την πλευρά της Αμερικής και της Γαλλίας, οι οποίες κατόπιν διαβεβαιώσεων του Χίτλερ για τη μη ύπαρξη διακρίσεων συμμετείχαν εν τέλει σε αυτούς. Σε αντίθεση, η Ρωσία απείχε από το

¹ Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 598

μεγάλο αυτό αθλητικό γεγονός. Τέλος, έντονο ενδιαφέρον προκάλεσε το ποια φυλή θα επικρατούσε στους Αγώνες, η λευκή, η μαύρη ή η κίτρινη.

Εικόνα 1.

Η επίσημη αφίσα των Αγώνων του Βερολίνου

Η πολιτική κατάσταση και η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας το 1936

Αν μέσα από τα γεγονότα της χρονικής περιόδου 1933-1939 που χαρακτηρίζεται από συμπτώματα της διεθνούς κρίσης αναζητηθεί το κύριο γνώρισμα της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, αυτό θα ήταν δυνατό να εντοπιστεί στην

ολοένα και μεγαλύτερη ένταξη στους διεθνείς ανταγωνισμούς.² Ο Βενιζέλος, είχε βασίσει την τακτική του, μετά το 1928 στην ενίσχυση των προσπαθειών για την αποτροπή της εμπλοκής σε μια γενικότερη ένοπλη σύρραξη. Η αποφυγή της εξάρτησης από τις Μεγάλες Δυνάμεις αποτέλεσε βασικό χαρακτηριστικό της διπλωματικής στρατηγικής του. Ο Έλληνας πολιτικός διακατεχόταν από το μέλημα να μην εμπλακεί η χώρα σε ένα γενικό πόλεμο, εξ αιτίας του συνδέσμου με τον έναν εκ των διαμαχομένων, έστω και χωρίς να διακυβεύονται ζωτικά εθνικά συμφέροντα.

Η στρατηγική των κυβερνητικών σχημάτων, ιδιαίτερα του Παναγή Τσαλδάρη αλλά ακόμα και του δικτατορικού καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου, δεν θα παρεκκλίνει ουσιαστικά από αυτή τη βασική λογική. Η εμμονή στο σεβασμό της διεθνούς νομιμότητας, όπως εκφραζόταν με την πίστη στις Συνθήκες και στο πνεύμα της Γενεύης, η διατήρηση της παραδοσιακής φιλίας με τις ισχυρές Μεσογειακές Δυνάμεις και η διεύρυνση της συνεργασίας με τους γείτονες, ιδιαίτερα την Τουρκία εξακολούθησαν να αποτελούν τα κύρια σημεία της ελληνικής διπλωματίας ως τις παραμονές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η συμμετοχή στο τετραμερές Βαλκανικό Σύμφωνο, η ενίσχυση της αλληλεγγύης με την Ιταλία και η ολοένα και αμεσότερη πρόσδεση στο αγγλικό άρμα κατέληγαν να υποβάλουν σε δοκιμασία την πρόθεση της Αθήνας να σεβαστεί, τυπικά και ουσιαστικά, τους κανόνες της ουδετερότητας απέναντι στους αντίπαλους σχηματισμούς.

Όμως η τήρηση της ουδετερότητας κάτω από τις συνθήκες που έτειναν να διαμορφωθούν μετά την ανάκαμψη των αναθεωρητικών κρατών, ιδιαίτερα της χιτλερικής Γερμανίας και την ένταση της φασιστικής απειλής ήταν εξίσου πάντοτε εφικτή. Η ελληνική κυβέρνηση δεν ήταν σε θέση να τηρήσει ή να επιβάλει το σεβασμό της ουδετερότητάς της.

Ο εξωτερικός προσανατολισμός της χώρας στα τελευταία προπολεμικά χρόνια δεν προοριζόταν να διαμορφωθεί στα πλαίσια δημοκρατικών διαδικασιών.³ Μετά την επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος, στις 4 Αυγούστου 1936, η πρωτοβουλία και η ευθύνη του Ιωάννη Μεταξά στη λήψη των αποφάσεων και τον καθορισμό των διπλωματικών επιλογών δεν ήταν δυνατό άμεσα να περιοριστεί παρά μόνο από τον Γεώργιο Β'. Αλλά η καθοριστική συμβολή του βασιλιά στη διαμόρφωση της

² Σβολόπουλος Κ.(2002) *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, σελ. 233

³ Σβολόπουλος Κ.(2002) *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, σελ. 255

ελληνικής εξωτερικής πολιτικής εντοπιζόταν στην επιλογή και τη διατήρηση του Μεταξά στην εξουσία. Η μακρόχρονη παραμονή του έκπτωτου μονάρχη στο Λονδίνο αλλά και η εξοικείωσή του με το Βρετανικό περιβάλλον του είχαν δημιουργήσει αισθήματα φιλίας και εμπιστοσύνης προς τη Μ. Βρετανία. Η απόφασή του να παραβιάσει τη συνταγματική τάξη σε ώρα κρίσιμων διπλωματικών διλημάτων για την Ελλάδα συνεπαγόταν και μια βασική σύμπτωση απόψεων με τον εντολοδόχο του πάνω στις βασικές κατευθύνσεις της εξωτερικής πολιτικής της χώρας.

Ο Μεταξάς είχε μεταφέρει στο πολιτικό πεδίο αντιλήψεις και θέσεις έντονα επηρεασμένες από την παιδεία και τη θητεία του στο στρατιωτικό κλάδο. Απόφοιτος της Ακαδημίας Πολέμου του Βερολίνου, έμεινε σταθερά προσηλωμένος στον Κωνσταντίνο και στην ιδέα της στρατιωτικής υπεροχής της Γερμανίας ως τα τέλη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Πρόκειται αναμφίβολα για μία από τις πιο αντιφατικές πολιτικές προσωπικότητες του 20^{ου} αιώνα.⁴ Με θεωρητικές θέσεις αντικοινοβουλευτικές και υπέρ του μοναρχικού απολυταρχισμού στις αρχές της σταδιοδρομίας του, ο πρώτος Έλληνας πολιτικός που έθεσε το ζήτημα της παλινόρθωσης της μοναρχίας προς τα τέλη του μεσοπολέμου, υπήρξε ωστόσο και ο μόνος πολιτικός του βασιλόφρονος – αντιβενιζελικού στρατοπέδου, που αναγνώρισε την αβασίλευτη δημοκρατία αμέσως μετά την εγκαθίδρυσή της, το 1924. Παρά τη λανθασμένη εκτίμησή του για γερμανική νίκη στον 1^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, χαρακτηριζόταν από σπάνια οξυδέρκεια και διορατικότητα, είχε δε πάρα πολύ νωρίς προβλέψει τις επιπτώσεις της μικρασιατικής εμπλοκής, αρνούμενος μάλιστα την αρχιστρατηγία που του προσφέρθηκε λίγο πριν από την οριστική κατάρρευση του μετώπου.

Μαχητικός διεκδικητής του «αντιβενιζελικού κράτους» είχε αποκληθεί από τον αντιβενιζελικό Τύπο της 10ετίας του '20 «όχι αντιβενιζελικός αλλά βενιζελομεταξικός». Αυτός ο φανατικός γερμανόφιλος, που είχε ιδεολογικό πρότυπο τα φασιστικά καθεστώτα αλλά παρόλα αυτά υπήρξε στιγμή που οδηγούσε τη χώρα του, μόνη μαζί με τη Μ. Βρετανία, εναντίον του Άξονα, κλήθηκε ωστόσο να συνεπωμισθεί βασικές ευθύνες σε κάθε δύσκολη περίπτωση. Ακόμα και ο άσπονδος αντίπαλος του Ελ. Βενιζέλου, απηυδισμένος κάποια στιγμή από τη διστακτικότητα και την αναβλητικότητα στις αποφάσεις του Π. Τσαλδάρη, έλεγε ότι προτιμούσε, αντί

⁴ Διαμαντόπουλος Α. (1997) *Η Ελληνική Πολιτική Ζωή: Εικοστός Αιώνας*, σελ. 225

ενός αναποφάσιστου πολιτικού αντιπάλου, να έχει απέναντί του έναν αδιάλλακτο, αλλά πραγματικό άνδρα, όπως ο Ιωάννης Μεταξάς.

Ήδη, τη δεκαετία του '30, χωρίς να παρεκκλίνει από την ίδια μέθοδο σκέψης, εντόπιζε το σημείο ευαισθησίας των Ελληνικών στρατηγικών συμφερόντων στην ανατοlikομεσογειακή λεκάνη. Δύο χρόνια προτού αναλάβει την εξουσία, σε απόρρητη σύσκεψη των πολιτικών ηγετών της χώρας με αφορμή τη σύναψη του Βαλκανικού Συμφώνου, είχε υπογραμμίσει εμφαντικά:

«Η Ελλάδα δεν είναι μια χερσόνησος περιβρεχομένη από θάλασσαν, αλλά μια θάλασσα περιβαλλομένη υπό ξηράς... Η Ελλάδα δεν δύναται λοιπόν να τα βάλει ως εκ της γεωγραφικής της θέσης με καμίαν απολύτως ναυτικήν δύναμιν μεγάλην. Είναι πράγμα το οποίον ουδέ να σκεφθεί δύναται ... Η Ελλάδα δύναται να θέσει ως δόγμα πολιτικόν ότι εν ουδεμία περιπτώσει δύναται να ευρεθεί εις στρατόπεδον αντίθετον εκείνου, εις το οποίον ευρίσκεται η Αγγλία».

Κάτω από τις συνθήκες αυτές ο Μεταξάς κατέληγε να εκφράζει με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο την προσήλωση στην ιδέα της αγγλοελληνικής φιλίας και συνεργασίας όταν και οι παλαιοί υπέρμαχοί της, όπως ιδίως η παράταξη των Φιλελευθέρων, αντιμετώπιζαν με σκεπτικισμό κάθε ενδεχόμενο εμπλοκής σε μια διεθνή διένεξη.

«Δικέφαλο» χαρακτηρίζεται το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, από την αντιπαράθεση των δύο «κεφαλιών» του, του βασιλιά και του πρωθυπουργού για την πρωτοκαθεδρία. Ο Γεώργιος προτιμούσε να κρατάει τις αποστάσεις του από το καθεστώς ενώ παράλληλα προσπαθούσε να διατηρεί επαφές και με άλλους εκπροσώπους του πολιτικού κόσμου, ώστε να διαθέτει εναλλακτικές λύσεις. Ο Μεταξάς, αντίθετα, επεδίωκε να ταυτίσει το στέμμα με το καθεστώς του, η δε αποδοχή από το διάδοχο Παύλο του τίτλου του επίτιμου προέδρου της μεταξικής Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας ήταν μια επιτυχία του δικτάτορα προς την κατεύθυνση αυτή. Παράλληλα ο «εθνικός κυβερνήτης» πέτυχε μια σταδιακή «μεταξοποίηση» του καθεστώτος τοποθετώντας σε όλα τα υπουργεία και τις νευραλγικές θέσεις στελέχη προσωπικά προσκείμενα σ' αυτόν.

Στο χώρο της εξωτερικής πολιτικής, όμως και παρά την ιδεολογική συγγένεια του καθεστώτος με το 3^ο Ράιχ, κυριαρχούσε ο Γεώργιος προσδιορίζοντας τον αγγλόφιλο προσανατολισμό της Ελλάδας, αφού άλλωστε είχε αμβλυνθεί και η παλιά γερμανοφιλία του Μεταξά. Το αστυνομικού αυτό κράτος με τη συστηματική

παρακολούθηση και αστυνόμευση της κοινωνίας πέτυχε να περιορίσει ή και να καταστείλει στα σπάργανα τις αντιστασιακές κινήσεις, με δεδομένα την ιδεολογία του, την απήχηση του στην αγροτική τάξη και τα οργανωτικά του πρότυπα. Δύσκολα όμως το αποκαλούμενο και «Νέον Κράτος» μπορεί να θεωρηθεί ότι εντάσσεται απόλυτα στο φασιστικό μοντέλο, αφού δε βρήκε ένα μαζικό λαϊκό υπόστρωμα.⁵

Ο Μεταξάς όταν κορυφωνόταν η διαμάχη ανάμεσα στην κοινοβουλευτική δημοκρατία και τον ολοκληρωτισμό, επιχειρούσε να εφαρμόσει ιδέες και μεθόδους εμπνευσμένες από τα αυταρχικά πρότυπα. Από την πλευρά του ο πρωθυπουργός της 4^{ης} Αυγούστου είχε στο προσωπικό του Ημερολόγιο, αναλύσει τη θέση του μεταξύ των αντίπαλων συστημάτων στα πλαίσια της διεθνούς ζωής:

«Επικράτησις του Καπιταλισμού και επιβολή των μέσων της κυριαρχίας του δηλ. Δημοκρατίας, ατομικού λιμπεραλισμού, ελευθεροτυπίας κ.τ.λ. η επικράτησις του ολοκληρωτικού κράτους και επιβολή των μέσων της κυριαρχίας του , οργάνωσις της Κοινωνίας, διανομή του πλούτου, υποταγή του ατόμου εις το σύνολον, τύπος ως όργανο του συνόλου κ.τ.λ. Από τη μια μεριά Αγγλία, Γαλλία, Αμερική από την άλλη Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία. Αυτοί είναι οι πρωταγωνισταί. Αι άλλοι ή ακόμα δεν αποφάσισαν, ή δεν μπορούν να πάνε εκεί που τους σπρώχνουν τα ιδανικά τους, ή δεν τους συμφέρει να πάνε ένεκα ειδικών αιτιών...»

Κάτω από την επήρεια ανάλογων συλλογισμών, ο Μεταξάς κατέληγε να δώσει την προτεραιότητα σε κριτήρια ξένα προς το κίνητρο της ιδεολογικής συγγένειας ενώ η βρετανική κυβέρνηση έτεινε και αυτή από την πλευρά της να παραγνωρίσει το χαρακτήρα του ελληνικού καθεστώτος στη διαμόρφωση της διπλωματικής της στάσης. Με προτεραιότητα την ενίσχυση των πολιτικοστρατηγικών ερεισμάτων της στον ανατολικομεσογειακό χώρο, η Μ. Βρετανία θα στηρίξει σταθερά το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου και θα αντιδράσει αρνητικά στην προσπάθεια ακόμη και των δοκιμασμένων πολιτικών φίλων της, πιστών κοινοβουλευτικών, όπως ο Μιχαλακόπουλος, για την ανατροπή του. *«Διακηρύξαμε πάντοτε»* τόνιζε ο Ήντεν στη Βουλή των Κοινοτήτων σε απάντηση σχετικού ερωτήματος, *«ότι δεν είμαστε διατεθειμένοι να θεμελιώσουμε την εξωτερική μας πολιτική πάνω σε αντίπαλες ιδεολογίες»*. Η διατύπωση του δόγματος αυτού συνέπιπτε

⁵ Διαμαντόπουλος Α. (1997) *Η Ελληνική Πολιτική Ζωή: Εικοστός Αιώνας*, σελ. 130-131

χρονικά με την απόφαση του Λονδίνου να ενθαρρύνει τις μικρές μεσογειακές δυνάμεις προκειμένου να αποτρέψει κάθε επέκταση της ιταλικής επιρροής στη Μεσόγειο και να διατηρήσει τον έλεγχο της στρατηγικής οδού προς την Ινδία και την Αυστραλία.

Η επισήμανση των πρώτων ποσοτικών στοιχείων στο επίπεδο των διεθνών οικονομικών σχέσεων της χώρας θα ήταν καταρχήν δυνατό να δημιουργήσει την εντύπωση ότι η οικονομική διείσδυση της Γερμανίας, καταλυτική σε έκταση και συνέπειες στο χώρο της ανατολικής Ευρώπης, έτεινε να επεκταθεί και στην Ελλάδα. Στον τομέα, πράγματι, των εμπορικών συναλλαγών η υπεροχή του Βερολίνου ήταν αδιαμφισβήτητη. Κάλυπτε περισσότερο από το 35% του συνόλου των εξαγωγών και προσέγγιζε το 30% των ελληνικών εισαγωγών, όταν η Μ. Βρετανία δεν ξεπερνούσε αντίστοιχα το 10% και 14%. Επιπροσθέτως, αν ληφθεί υπόψη το είδος των διακινούμενων προϊόντων, τα πλεονεκτήματα της γερμανικής αγοράς γίνονται περισσότερο εμφανή. Η Ελλάδα εισήγε από την Αγγλία γαιάνθρακες και από τη Γερμανία μηχανήματα και χημικά προϊόντα. Ενώ όμως εξήγε στην πρώτη αποκλειστικά σχεδόν κορινθιακή σταφίδα, η δεύτερη απορροφούσε περισσότερο από το μισό της παραγωγής της σε καπνά, προϊόν που υπερέκλυπε το μισό της αξίας των εξαγωγών της χώρας. Στο πλαίσιο της θετικής εξελίξεως των εμπορικών συναλλαγών με τη Γερμανία ο Μεταξάς αξιοποιούσε τις πιστώσεις που είχαν συσσωρευθεί από την εφαρμογή των συμφωνιών «κλήριγκ» για την αγορά και τον ανεφοδιασμό σε πολεμικό υλικό.⁶

Χαρακτηριστικά είναι τα αφιερώματα του εγχώριου τύπου τον Ιουνίου του 1936 σχετικά με την αναπροσαρμογή του Ελληνογερμανικού κλήριγκ και τα νέα κυβερνητικά μέτρα επί των ανταλλαγών, μετά την επίσκεψη του κ. Σάχτ. Πιο συγκεκριμένα:

α) Η Γερμανία αποκρούει τις κυριότερες ελληνικές απόψεις περί διαρρύθμισης των ελληνογερμανικών εμπορικών σχέσεων επί νέων βάσεων και επιμένει στη συνέχιση του συστήματος της διμερούς συμψηφιστικής συμφωνίας.

β) Εντός του πλαισίου της συμφωνίας αυτής δέχεται να επιτρέψει την εξαγωγή στην Ελλάδα προϊόντων τέτοιων όπως της ζάχαρης και άλλων, την οποία απέτρεπε από λόγους γενικής σκοπιμότητας ή και γενικής ανάγκης.

⁶ Σβολόπουλος Κ.(2002) *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, σελ. 257-258

γ) Δέχεται να συζητήσει τον τριμερή συμψηφισμό μέσω ορισμένων χωρών μόνον και επί συγκεκριμένων περιπτώσεων, αποκρούει δε οποιαδήποτε διασφάλιση της αξίας των εκ του συμψηφισμού μάρκων.

δ) Έναντι αυτού η Ελλάδα ανέλαβε την υποχρέωση να μη φέρει οποιουδήποτε είδους εμπόδιο ως προς την ανάπτυξη των ελληνογερμανικών σχέσεων και συγχρόνως όπως δημιουργήσει προμήθειες προς απόσβεση μέρους του υπάρχοντος στη Γερμανία ενεργητικού υπολοίπου ύψους 33 εκατομμυρίων μάρκων.

Κατόπιν αυτού η κυβέρνηση εισηγήθηκε νομοσχέδιο περί παρατάσεως της προαγοράς των μάρκων και τα εξαγόμενα στη Γερμανία ελληνικά προϊόντα παραγωγής 1936, το οποίο συνδύασε με τη λήψη νέων μέτρων κατά των συναλλαγματικών καταστρατηγήσεων. Συγχρόνως όμως, η κυβέρνηση βλέποντας το απροχώρητο στο οποίο οδήγησε τη χώρα η ακολουθούμενη εμπορική πολιτική εξήγγειλε νέα μέτρα των οποίων το κυριότερο φαίνεται να ήταν η σύσταση οργανισμού επιφορτισμένου με τις εισαγωγές και εξαγωγές και που θα διαχειριζόταν με δικτατορικό τρόπο την εμπορική πολιτική του κράτους. Το μέτρο αυτό από τη στιγμή που εξαγγέλθηκε συνάντησε έντονη αντίδραση και δεν ήταν καθόλου απίθανο να εγκαταλειφθεί. Το βέβαιο ήταν ότι η υπάρχουσα πολυαρχία επρόκειτο να τερματιστεί μέσω της συγκέντρωσης των ενεργειών υπό μία ενιαία διεύθυνση. Αυτό άλλωστε αποτέλεσε και σαφή απαίτηση ολόκληρου του πολιτικού κόσμου της χώρας, ο οποίος αν και αργά αντελήφθη ότι η παρέμβασή του ήταν αναγκαία για τον καθορισμό μιας ενιαίας εμπορικής πολιτικής. Το θλιβερό είναι ότι τα στελέχη των πολιτικών κομμάτων ήταν εντελώς απροετοίμαστα για τη ανάληψη μιας τέτοιας θετικής επέμβασης πλην ελαχίστων εξαιρέσεων.⁷

Ο Ριζοσπάστης σε άρθρο του με τίτλο *«Διείσδυση του Χιτλερικού Φασισμού στην Ελλάδα – Να Γλυτώσουμε από το Θανατηφόρο Χιτλερικό Αγκάλιασμα!»* κατακρίνει το ελληνογερμανικό κλήρικ υποστηρίζοντας ότι είναι μια εκβιαστική προσπάθεια των Γερμανών να αγοράσουν με πολύ χαμηλό τίμημα αγροτικά προϊόντα της Ελλάδος και να πουλήσουν βιομηχανικά και πολεμικά προϊόντα σε υψηλότερες τιμές από αυτές που ισχύουν στις διεθνείς αγορές. Με τον τρόπο αυτό, όπως χαρακτηριστικά το ονομάζει *«σατανική, ληστρική μηχανή Σάχτ»* οι Γερμανοί επιχειρούν την διείσδυση του χιτλερισμού στα Βαλκάνια, ενώ για το ταξίδι των

⁷ Βραδυνή, 23/6/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 4094, σελ. 5

Γκαίμπελς και Γκάριγκ αναφέρει: «Η οικονομική διείσδυση είναι το καλλίτερο κανάλι της πολιτικής επέκτασης. Και αυτό κάνει ο χιτλερισμός στην χώρα μας. Στην ολοκλήρωση αυτού του έργου αποβλέπει το ταξίδι Γκαίμπελς-Γκάριγκ, που τους ληστρικούς υποδουλωτικούς σκοπούς τους, πάνε να τους καλύψουν κάτω από την εκπόρνευση της Ολυμπιακής ιδέας»⁸ (εικόνα 2).

Εικόνα 2.

Ο Ιωάννης Μεταξάς με τον υπουργό Προπαγάνδας του Α. Hitler, J. Goebbels, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του γερμανού αξιωματούχου στην Ελλάδα.

Η Αγγλία αντιστάθμιζε την αδυναμία της στον εμπορικό τομέα με την πλατιά κεφαλαιουχική και χρηματοδοτική συμμετοχή και την ισχυρή παρουσία στο δημοσιονομικό πεδίο. Η Ελλάδα επιβαρυνόμενη με σοβαρά εξωτερικά χρέη, όφειλε, ιδιαίτερα μετά το χρεοστάσιο του 1932, να αντιμετωπίσει την ισχυρή πίεση της Διεθνούς Οικονομικής Επιτροπής που διατηρούσε τον έλεγχο στη διαχείριση του Δημόσιου Χρέους, αλλά και των αμεσότερα ενδιαφερόμενων κυβερνήσεων, ιδιαίτερα του Λονδίνου, εφόσον το μερίδιο των Βρετανών ομολογιούχων ανερχόταν σε ποσοστό 67,42 %. Κατόπιν μακρών και επίμονων διαπραγματεύσεων ο Μεταξάς δέχτηκε τον Αύγουστο του 1936 να καταβάλει στους ομολογιούχους το 40 % των τόκων για τα έτη 1935 – 1937, έκτοτε όμως, παρά τις επίμονες βρετανικές πιέσεις, θα αρνηθεί κατηγορηματικά κάθε άλλη υποχώρηση:

⁸ Ριζοσπάστης, 28/6/1936, αρ. φύλλου 698(9042), σελ. 1

«Είμαι αποφασισμένος να μην υποχωρήσω ούτε βήμα» έγραφε στον Έλληνα πρεσβευτή στο Λονδίνο. *«Αν δε υποθέσωμεν και το αδύνατον, δηλαδή να έλθει άλλη κυβέρνηση, τότε ακόμη χειρότερα. Δεν θα τους δώσουν, όχι το 50 %, αλλά ούτε πεντάρα».*

Αν όμως δεν εκδηλώθηκε με αφορμή τις οφειλές προς τους ομολογιούχους, η ευαισθησία στις πιέσεις του Foreign Office καταδείχτηκε όταν η Αθήνα αποφάσισε να αξιοποιήσει τις «παγωμένες εμπορικές πιστώσεις» της Γερμανίας για τη χρηματοδότηση ενός σημαντικού προγράμματος στρατιωτικών εξοπλισμών. Η άμεση βρετανική αντίδραση στην αναγγελία της επικείμενης συνάψεως σχετικής Ελληνογερμανικής συμφωνίας θα αρκέσει για να οδηγήσει σε παραίτηση τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησεως και υπουργό των Οικονομικών, Κωνσταντίνο Ζαβιτσιάνο, και να αναστείλει τελεσίδικα την εφαρμογή του σχεδίου.

Συμπερασματικά, η οικονομική διαχείριση, όχι μόνο δεν προκαθόρισε αλλά αντίθετα έτεινε να προσδιοριστεί, σε σημαντικό βαθμό, από το γενικό προσανατολισμό της χώρας. Η γερμανική διείσδυση σε οποιοδήποτε καίριο τομέα της οικονομικής ζωής αποφεύχθηκε συνειδητά από την Ελληνική κυβέρνηση, ενώ η ανάπτυξη των εμπορικών συναλλαγών δεν έλαβε περιεχόμενο ικανό να περιστείλει την ελευθερία των πολιτικών της επιλογών. Σύμφωνα με παρατήρηση διαπρεπούς ιστορικού, του Ουίλλιαμ Μέντλικοττ, μόνη η Ελλάδα, ανάμεσα στα κράτη της νοτιοανατολικής Ευρώπης, κατόρθωσε να αποφύγει τον ασφυκτικό οικονομικό εναγκαλισμό και την πολιτική καθυπόταξη στη χιτλερική Γερμανία.

Η πολιτική βούληση της Αθήνας υπαγορευόταν κάτω από την επήρεια και προσωπικών πολιτικών επιρροών. Αναμφισβήτητα ο Μεταξάς αναζητούσε στην εξωτερική πολιτική τα ερείσματα για τη διασφάλιση των στρατηγικών συμφερόντων της χώρας. Επιθυμούσε έντονα όμως και τη διατήρηση τους στην εξουσία τη βρετανική κυβέρνηση και το Γεώργιο Β'. Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου δεν θα προσεγγίσει ποτέ οργανωτικά το ναζιστικό ή το φασιστικό πρότυπο και πολύ λιγότερο, δεν θα εμφυσήσει στο λαού ορισμένη «ιδεολογία» και δεν θα εμπνεύσει την αλληλεγγύη προς τις ολοκληρωτικές δυνάμεις. Κάτω από τις συνθήκες αυτές η κοινή γνώμη θα παραμείνει προσανατολισμένη προς τη φιλία με την Αγγλία ⁹ (εικόνα 3).

⁹ Σβολόπουλος Κ.(2002) *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, σελ. 259

Εικόνα 3.

Η ελληνική εξωτερική πολιτική, κατά την περίοδο 1936-1939, δείχνει σαφή προτίμηση προς τις Μεγάλες Δυνάμεις. Στη φωτογραφία εικονίζονται στρατιωτικοί ακόλουθοι και διπλωμάτες της Γαλλίας και της Αγγλίας κατά τη διάρκεια δεξίωσης.

Η ιδέα της λαμπαδηδρομίας

Στην Ολυμπιάδα του 1936 θα γίνει για πρώτη φορά στη ιστορία των Αγώνων, η εμφάνιση της πρώτης λαμπαδηδρομίας από το αρχαίο στάδιο της Ολυμπίας και η αφή της φλόγας στο Βερολίνο, γεγονός που θα αποτελέσει στο μέλλον αναπόσπαστο τμήμα των Ολυμπιακών τελετών.

Η απόφαση για τη μεταφορά της Ολυμπιακής φλόγας από την Ολυμπία στον τόπο που κάθε φορά θα γίνονται οι Ολυμπιακοί Αγώνες πάρθηκε στις 22 Μαΐου 1934 στην Τεγέα της Αρκαδίας. Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή, υπό την προεδρία του κόμη Μπαγιέ Λατούρ, στα πλαίσια εκδρομής της στην Πελοπόννησο, επισκέφτηκε, μεταξύ άλλων πόλεων, την Τρίπολη, όπου παρακολούθησε την τελετή περιφοράς των οστών των Πολιούχων της πόλης, παρέλαση νέων με παραδοσιακές ενδυμασίες και παραδοσιακούς χορούς (εικόνα 4). Μετά το τέλος των εκδηλώσεων ο δήμαρχος Τρίπολης Θ. Πετρινός παρέθεσε επίσημο γεύμα προς τιμήν των συνέδρων

στην Τεγέα.¹⁰ Στο γεύμα, εκτός των συνέδρων, παρευρέθησαν εκπρόσωποι τοπικών αρχών, οι επίσημοι από την Αθήνα και εκπρόσωποι του Ελληνικού Τύπου.

Εικόνα 4.

Εστία 26 Μαΐου 1934

Το δείπνο ακολούθησε θερμή πρόποση του Δήμαρχου, και κατά σειρά έλαβαν το λόγο οι ακόλουθοι: Ο Πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. κόμης Μπαγιέ Λατούρ, ο Ιάπωνας Ζικόρο Κάνο, ο Ολλανδός Σαρό, ο Ούγγρος Μουζά, ο Σουηδός Ένστρομ, ο Αυστριακός Σμίτ, ο Άγγλος λόρδος Άβερμπαλ, ο Ισπανός βαρόνος Ντε Γκέλ, ο Σέρβος Προκόπ κ.α. Όλοι εξέφρασαν τα φιλελληνικά τους αισθήματα μέσω θερμών ευχαριστιών για την Αρκαδική φιλοξενία και το θαυμασμό τους στην Αρκαδική φύση. Ιδιαίτερη εντύπωση προκάλεσε ο συγκινητικός λόγος του Γερμανού σύνεδρου δούκα του Μεγκλεμβούργου και σύμβουλος της επικράτειας, Ρέττερ Φον Χάλτ ο οποίος είπε τα εξής:

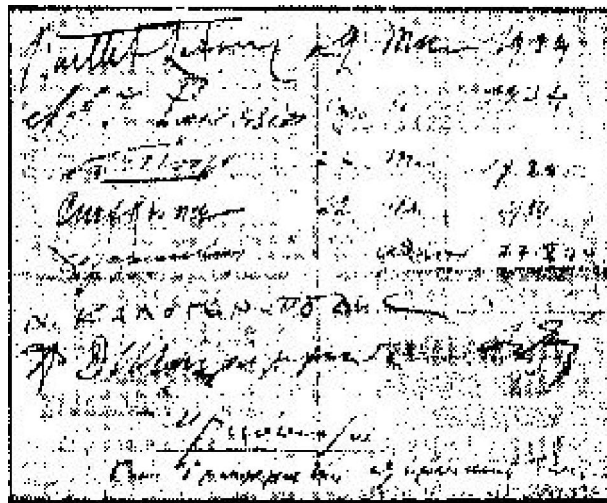
«Κύριοι, πρό εκατόν ετών ένα μέλος της οικογένειάς μου ήλθεν εις την Ελλάδα και απέθανεν αγωνιζόμενος δια την ελευθερίαν της. Ήδη εγώ που την επισκέπτομαι μετά 100 έτη και αφού εγνώρισα τον τόπον και τον λαόν του, αναγνωρίζω ότι δι ένα

¹⁰ Αθλητικά Χρονικά, 23/5/1934, έτος Γ, αρ. φύλλου 318, σελ 4

τοιούτον λαόν, οιαδήποτε θυσίαν είναι δικαιολογημένη. Κύριοι Σύεδροι, ταύτην την στιγμήν λαμβάνω μίαν σκέψιν και ορκίζομαι ενώπιον σας, ότι θα την πραγματοποιήσω. Η έναρξις της μελλούσης 11^{ης} Ολυμπιάδας του 1936 εις την πατρίδα μου το Βερολίνον, θέλω να γίνει δια μιας μεγαλειώδους, μεταξύ των όμορων κρατών, σκυταλοδρομίας, της οποίας οι αθληταί των Εθνών τούτων να μεταφέρωσι εις το Στάδιον μας το Ολυμπιακόν φως από την ιερά Άλτιν. Αζίζει και πάλιν η Ελλάς να μεταλαμπαδεύση το φώς εις την Δύσιν.»¹¹

Ο λόγος του Γερμανού αντιπροσώπου έγινε δεκτός με παρατεταμένα χειροκροτήματα και ήταν τόσο μεγάλος ο ενθουσιασμός και η χαρά των συνέδρων , που ξέχασαν να χρησιμοποιήσουν την επίσημη γλώσσα, δηλαδή την Γαλλική, αλλά ο καθένας εξέφραζε τον ενθουσιασμό του στην μητρική του γλώσσα.¹²

Στη συνέχεια, συζητήθηκε εκτενώς η ιδέα της λαμπαδηδρομίας και αποφασίστηκε η καθιέρωσή της σε όλες τις μελλοντικές Ολυμπιάδες καθώς και η συμβολική αδελφοποίηση των Εθνών κάτω από την σημαία του Ολυμπισμού. Τέλος, οι σύεδροι ως ανάμνηση, υπέγραψαν στο ειδικό βιβλίο εντυπώσεων επισκεπτών του Τεγεατικού Συνδέσμου (εικόνα 5).

Εικόνα 5.

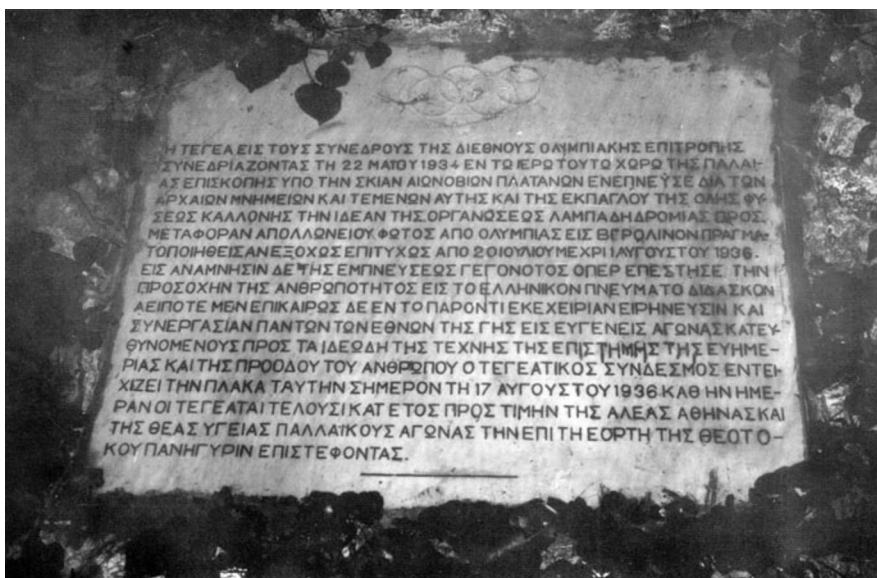
Υπογραφές των Συνέδρων στο βιβλίο επισκεπτών του Τεγεατικού Συνδέσμου

¹¹ Αλήθεια, 28/7/1976, αρ. φύλλου 1098

¹² Αθλητική Ηχώ, 13/7/1976

Μετά το τέλος της Ολυμπιάδας του Βερολίνου, στις 17 Αυγούστου 1936, ο Τεγεατικός Σύνδεσμος εις ανάμνησιν της ληφθείσας απόφασης, προέβη στα αποκαλυπτήρια μαρμάρινης πλάκας στην Παλαιά Επισκοπή στην οποία αναγράφονται τα εξής:

«Η Τεγέα εις τους Συνέδρους της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής συνεδριάζοντας τη 22 Μαΐου 1934 εν τω Ιερώ τούτω Χώρῳ της Παλαιάς Επισκοπῆς ὑπὸ την σκιάν αιωνόβιων πλατάνων ἐνέπνευσε δια των αρχαίων Μνημείων και τεμένων αὐτῆς και της ἐκπάγλου της ὅλης φύσεως καλλονῆς την ιδέαν της Οργανώσεως Λαμπαδηδρομίας προς μεταφορὰν Ἀπολλωνείου φωτός ἀπὸ Ολυμπίας εις Βερολίνον πραγματοποιηθεῖσαν ἐξόχως ἐπιτυχῶς ἀπὸ 20 Ιουλίου μέχρι 1 Αυγούστου 1936. Εἰς ἀνάμνησιν δε της ἐμπνεύσεως γεγονότος ὅπερ ἐπέστησε την προσοχὴν της ἀνθρωπότητος εις το Ἑλληνικὸν πνεῦμα, το διδάσκον αείποτε μὲν ἐπικαίρως δε ἐν τῷ παρόντι ἐκεχειρίαν, εἰρήνευσιν και συνεργασίαν πάντων των Ἐθνῶν της γῆς εις εὐγενεῖς ἀγῶνας ἀπευθυνομένους προς τα ιδεώδη της Τέχνης, της Επιστήμης, της Εὐημερίας και της προόδου του ἀνθρώπου, ὁ Τεγεατικὸς Σύνδεσμος ἐντειχίζει την πλάκα ταύτην σήμερον τη 17 Αυγούστου 1936, καθ' ἡν ἡμέραν οἱ Τεγεᾶται τελοῦσι κατ' ἔτος προς τιμὴν της Ἀλέας Ἀθηνᾶς και της θεᾶς Ὑγείας Παλλαικοῦς ἀγῶνας την ἐπι τῆ εορτῆ της Θεοτόκου Πανηγυριν ἐπιστρέφοντας.» (εἰκόνα 6)

Εικόνα 6.

Η μαρμάρινη πλάκα στην Παλαιά Επισκοπή Τεγέας

Η απόφαση για την διεξαγωγή της πρώτης λαμπαδηδρομίας και η αφή της φλόγας από τον ιερό τόπο της Ολυμπίας στο Βερολίνο, δεν έτυχε της ανάλογης προσοχής από τον Τύπο της εποχής. Όσες εφημερίδες ανέφεραν το γεγονός περιορίστηκαν, σε σύντομα άρθρα, όχι πρωτοσέλιδα, δίνοντας κυρίως έμφαση στην καλή υποδοχή στην οποία έτυχε η Ολυμπιακή Επιτροπή στις πόλεις τις οποίες επισκέφτηκε, αλλά και στις άριστες εντυπώσεις τις οποίες απέκομισαν οι επισκέπτες από την Ελληνική ύπαιθρο και τις αρχαιότητες μας. Χαρακτηριστικό απόσπασμα που αποτυπώνει τον ενθουσιασμό της Ολυμπιακή Επιτροπής είναι το ακόλουθο: «...και του προέδρου του συνεδρίου κ. Μπαγιέ Λατούρ, ανακοινωθεί η τελευταία απόφασις του Συνεδρίου όπως διεξαχθεί σκυταλοδρομία εξ Ολυμπίας εις Βερολίνον προς μεταφοράν κοτίνου από την γην των Ολυμπιάδων και εκηρύχθη η λήξις του Συνεδρίου με ζητωκραυγαί υπέρ της Ελλάδος. Ζήτω η Ελλάς, φώναξαν Ελληνιστί όλοι οι σύεδροι, για χιλιοστή ίσως φορά από της στιγμής που πάτησαν την γη της Πελοποννήσου. Για τον άφθαστο ενθουσιασμό των δε τον εξεδήλωναν παρά διαρκώς με ζητωκραυγάς για την Πατρίδα μας».¹³

Η αφή της φλόγας

Αν και η ιδέα διεξαγωγής της πρώτης λαμπαδηδρομίας αποδίδεται στην Γερμανική αντιπροσωπία και συγκεκριμένα στον Carl Diem, η αφή της φλόγας από τον ήλιο και το όλο τελετουργικό στην Ολυμπία, καθώς και η καθιέρωση και συμβολισμός της στο Ολυμπιακό κίνημα, έγιναν από τον αρχαιολόγο και συγγραφέα Αλέξανδρο Φιλαδελφέα (εικόνα 7). Ο Αλέξανδρος Φιλαδελφέας μέλος του Ροταριανού ομίλου Αθηνών, είχε προτείνει την ιδέα στον Γερμανό κ. Ράιλ, πρώην υπουργό και έναν από τους υπεύθυνους για την οργάνωση της Ολυμπιάδας, σε συγκέντρωση Ροταριανών που είχε λάβει χώρα στην Κηφισιά το 1935. Ο Ράιλ κατά την επιστροφή του στην Γερμανία εισηγήθηκε την ιδέα στον καγκελάριο Χίτλερ, από

¹³ Βραδυνή, 26/5/1934, έτος 10, αρ. φύλλου 3346, σελ. 4

τον οποίο έγινε αμέσως αποδεκτή και τηλεγράφησε τα νέα στον Ροταριανό όμιλο Αθηνών.¹⁴

Εικόνα 7.

Αλέξανδρος Φιλαδελφείας

Εικόνα 8.

Η πρώτη δάδα

Για πρώτη φορά στην ιστορία των σύγχρονων Αγώνων η Ολυμπιακή φλόγα θα άναβε απευθείας από τις ακτίνες του ηλίου στην Αρχαία Ολυμπία και δρομείς θα αναλάμβαναν, με ειδικά κατασκευασμένες δάδες (εικόνα 8), να την μεταφέρουν στον τόπο διεξαγωγής των Αγώνων. Την ευθύνη για την κατασκευή του κατόπτρου, των λαμπάδων αλλά και των ομοιόμορφων βωμών, που τοποθετήθηκαν σε ενδιάμεσες περιοχές ανέλαβε η Γερμανική Οργανωτική Επιτροπή. Ο Carl Diem σε συνεργασία με Γερμανούς χημικούς εφηύραν μια δάδα, το εσωτερικό της οποίας περιείχε εμπρηστικό μαγνήσιο, που θα μπορούσε να καίει για δέκα λεπτά ανεξαρτήτως από τις καιρικές συνθήκες ή από ενδεχόμενη πτώση του δρομέα. Η εταιρία Krupp στο Έσσεν ανέλαβε να κατασκευάσει 3840 δάδες με επιχρωμιωμένες λαβές από ανοξείδωτο ατσάλι που απαιτούνταν για την λαμπαδηδρομία. Κάθε δάδα είχε 68,58 εκ. μήκος, 2,921 εκ. περίμετρο και ζύγιζε 680 γραμμάρια. Η δάδα σχεδιάστηκε από τον γλύπτη Herr Lemcke, δημιουργός και της Ολυμπιακής καμπάνας, στην λαβή της οποίας ήταν χαραγμένη η ολυμπιακή διαδρομή από την Ολυμπία ως το Βερολίνο καθώς και η φράση “In gratitude to the bearer” (Ευγνωμοσύνη σε αυτόν που την φέρει)¹⁵

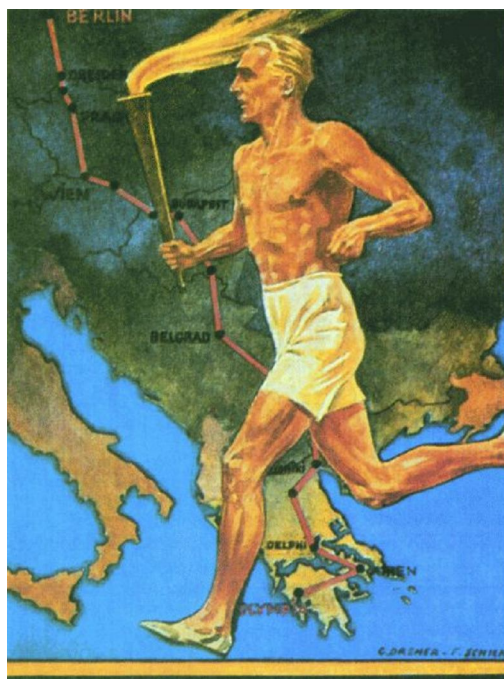
¹⁴ Πρωΐα, 19/7/36, έτος ΙΑ, αρ. φύλλου 11-257, σελ. 2 και Έθνος, 19/7/1936, έτος 23, αρ. φύλλου 7814, σελ. 8

¹⁵ Wilhelm Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 513-514

Το συνολικό μήκος της διαδρομής ήταν 3,075 χιλιόμετρα τα οποία κάλυπταν:

Ελλάδα (Ολυμπία – Αθήνα – Θεσσαλονίκη).....	1,108 χλμ.
Βουλγαρία (Sofia – Zaribrod).....	238 χλμ.
Γιουγκοσλαβία (Nis – Belgrade – Novisad).....	575 χλμ.
Ουγγαρία (Szeged – Budapest – Oroszavar).....	386 χλμ.
Αυστρία (Karlburg – Vienna– Waidhofen).....	219 χλμ.
Τσεχοσλοβακία (Tabor – Prague – Teplice).....	282 χλμ.
Γερμανία (Dresden – Liebenwerda – Berlin).....	267 χλμ.
	3,075 χλμ.

Η διαδρομή χωρίστηκε ανά 1.000 μέτρα το οποία θα κάλυπτε ένας δρομέας ο οποίος στο τέλος της διαδρομής του, θα παρέδιδε την Ολυμπιακή Φλόγα στον επόμενο. Η Οργανωτική Επιτροπή υπολόγισε ότι κατά μέσο όρο ένας δρομέας χρειαζόταν περίπου 5 λεπτά για να διανύσει την απόσταση. Η ευθύνη για την ομαλή διεξαγωγή της λαμπαδηδρομίας και η επιλογή των δρομέων ανατέθηκε ξεχωριστά στις Ολυμπιακές Επιτροπές της κάθε χώρας την οποία θα διέσχιζε το Ολυμπιακό Φώς.¹⁶ (εικόνα 9)

Εικόνα 9.

Αφίσα που απεικονίζει την ολυμπιακή διαδρομή της φλόγας

¹⁶ Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ 512

Η τελετή αφής της φλόγας ορίστηκε να πραγματοποιηθεί στις 20 Ιουλίου 1936. Στην Ολυμπία, η οποία είχε σημαιοστολιστεί με Ελληνικές, Ολυμπιακές και Γερμανικές σημαίες, άρχισαν να καταφτάνουν επίσημοι από όλο τον κόσμο, ιδιαίτερα από την Γερμανία.¹⁷ Οι Ελληνικές Αρχές υπολόγιζαν τουλάχιστον 10 χιλιάδες κόσμου πως βρίσκονταν εκεί για την εορτασμό. Όλα τα σπίτια της περιοχής είχαν επιταχτεί για να φιλοξενήσουν τους καλεσμένους, πολλοί από αυτούς έμεναν σε σκηνές ή πηγαينوέρχονταν από τον Πύργο.¹⁸ Επίσης, είχε εξασφαλιστεί ηλεκτροφωτισμός καθώς και καθαριότητα των δρόμων και των αρχαιολογικών περιοχών.¹⁹ Η όλη τελετή θα καλυπτόταν ραδιοφωνικά σε απευθείας μετάδοση στην Γερμανία, γι αυτό το λόγο είχε στηθεί κινητός ραδιοφωνικός σταθμός, κάτι πρωτόγνωρο για τα τότε ελληνικά δεδομένα.²⁰ Στις 18 Ιουλίου κατέφθασε στην χώρα μας και η διάσημη Leni Riefenstahl (εικόνα 10), με το πλέον οργανωμένο τηλεοπτικό συνεργείο, αποτελούμενο από 12 βοηθούς, η οποία είχε αναλάβει την κινηματογραφική καταγραφή της λαμπαδηδρομίας, ολόκληρης της Ολυμπιάδας αλλά και της προετοιμασίας αυτής.²¹

Εικόνα 10.

Η άφιξη της Leni Riefenstahl - Ακρόπολις 19 Ιουλίου 1936

¹⁷ Ἐθνος, 19/7/1936, ἔτος 23, αρ. φύλλου 7814, σελ. 8

¹⁸ Ακρόπολις, 19/7/36, ἔτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2683, σελ. 2, Ε. Θωμόπουλος

¹⁹ Πρωία-Αθλητική Έκδοση, 20/7/36, ἔτος Α, αρ. φύλλου 1-38, σελ. 3

²⁰ Ἐθνος, 20/7/1936, ἔτος 23, αρ. φύλλου 7815, σελ. 5

²¹ Καθημερινή, 19/7/36, ἔτος 107, αρ. φύλλου 5200, σελ. 1 και Πρωία, 19/7/36, ἔτος ΙΑ, αρ. φύλλου 11-257, σελ. 5

Μετά από ένα επιτυχημένο δοκιμαστικό ολόκληρου του προγράμματος στις 19 Ιουλίου,²² η τελετή αφής της φλόγας ξεκίνησε στις 11.30 το πρωί της 20^{ης} Ιουλίου 1936 με σαλλίσματα που ακούστηκαν από τον Κρόνιο λόφο.²³ Μέσα σε έναν αργυρό λήκυθο είχε τεθεί χημικό μείγμα όπου με την βοήθεια των ηλιακών ακτίνων άναψε η φλόγα (εικόνα 11). Δεκατέσσερα κορίτσια από την Ολυμπία, μετέφεραν με ρυθμικό βηματισμό την λήκυθο, στον νέο Ολυμπιακό βωμό, που είχε τοποθετηθεί για την περίπτωση, ενώ απαγγέλλονταν αποσπάσματα από την 8^η Ολυμπιακή Ωδή του Πινδάρου. Η λήκυθος τοποθετείται στον βωμό και οι κοπέλες ανάβουν τους δάδες τους με την πρωθιέρεια Κούλα Πράτσικα να μεταδίδει πρώτη την φλόγα. Εκείνη την στιγμή εισέρχονται οι δρομείς, ημίγυμνοι για χάρη τους κινηματογράφησης, και πραγματοποιείται η ορκωμοσία τους με υψωμένο το δεξί χέρι. Τον όρκο απαγγέλει ο πρώτος δρομέας Κωνσταντίνος Κονδύλης, 24 χρονών από την Ολυμπία. Ακολουθούν οι λόγοι του δημάρχου Λετρινών (Πύργου), του κ. Αθανασιάδη, αντιπροέδρου τους Ολυμπιακής Επιτροπής, ο οποίος ανάγνωσε μήνυμα του βαρόνου Pierre de Coubertin που δεν παρευρέθηκε στην εορτή λόγω ασθενείας, του υφυπουργός κ. Γεωργακόπουλου και ο λόγος του πρεσβευτή τους Γερμανίας στην Ελλάδα. Μετά το τέλος των λόγων, τους 12 το μεσημέρι, ο πρώτος δρομέας πλησιάζει το βωμό και ανάβει την δάδα του από την λήκυθο (εικόνα 12), ξεκινώντας έτσι μέσα σε χειροκροτήματα και επιφωνήματα από όλους τους παρευρισκομένους, τη διαδρομή του προς την Τρίπολη. Όλες οι μεγάλες εφημερίδες της εποχής, κάλυψαν την τελετή αφής της φλόγας με ανταποκριτές τους στην Ολυμπία και πλούσιο φωτογραφικό υλικό στα πρωτοσέλιδα τους.²⁴

²² Βραδυνή, 19/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5020, σελ. 6

²³ Καθημερινή, 21/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5202, σελ. 5

²⁴ Πρωία-Αθλητική Έκδοση, 20/7/36, έτος Α, αρ. φύλλου 1-38, σελ. 4, Πρωία, 21/7/36, έτος ΙΑ, αρ. φύλλου 11-259, σελ. 1, Έθνος, 20/7/1936, έτος 23, αρ. φύλλου 7815, σελ. 5, Καθημερινή, 21/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5202, σελ. 5, Βραδυνή, 21/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5022, σελ. 3

Εικόνα 11.

Ο Ελληνικός ήλιος ανάβει την φλόγα

Εικόνα 12.

Ο πρώτος λαμπαδηδρόμος ανάβει την δάδα του από τον βωμό.

Η διαδρομή που ακολούθησαν οι δρομείς στην Ελλάδα είναι η παρακάτω:

Ολυμπία – Λαγκάδια.....	37	χλμ.
Λαγκάδια – Βυτίνα – Τρίπολη.....	87,5	„
Τρίπολη – Άργος – Κόρινθος.....	112,5	„
Κόρινθος – Ελευσίνα.....	66	„
Ελευσίνα – Αθήνα.....	22	„
Αθήνα – Ελευσίνα – Θήβα.....	70	„
Θήβα – Λειβαδιά – Δελφοί – Λαμία.....	183	„
Λαμία – Δομοκός – Φάρσαλα – Λάρισα.....	109	„
Λάρισα – Τύρναβος – Κοζάνη.....	138	„
Κοζάνη – Βέροια – Θεσσαλονίκη.....	142	„
Θεσσαλονίκη – Σέρρες.....	95	„
Σέρρες – Κουλά (σύνορα με Βουλγαρία).....	46	„
	1,108	χλμ. ²⁵

²⁵ Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 519

Τους δρομείς ακολουθούσαν ο Πρόεδρος της Ολυμπιακής Επιτροπής κ. Νικολαΐδης σε αυτοκίνητο και δημοσιογράφοι, οπερατέρ και κινητή ραδιοφωνική μονάδα που μετέδιδε ζωντανά την διαδρομή.²⁶ Στις πόλεις και στα χωριά από όπου περνούσαν οι δρομείς τους έρριαναν με άνθη και δάφνες ενώ οι καμπάνες των εκκλησιών χτυπούσαν χαρμόσυνα.²⁷ Στην Τρίπολη ο λαμπαδηδρόμος έφτασε στις 1.20 τα ξημερώματα όπου, αντιπροσωπεία Σπαρτιατών με επικεφαλής τον Δήμαρχο Σπάρτης, έδωσε κλάδο ελαίας κομμένο από το άλσος της Σπάρτης, για να μεταφερθεί μαζί με την φλόγα στο Βερολίνο.²⁸

Το απόγευμα της 21^{ης} Ιουλίου η φλόγα έφτασε στην Αθήνα και αφού την έλαβε ο αθλητής Παούρης, την οδήγησε στην Ακρόπολη περνώντας ανάμεσα από 53 στοιχισμένους εις διπλούν ευζώνους, κρατώντας τις 52 σημαίες των κρατών που θα ελάμβαναν μέρος στην Ολυμπιάδα και της Ολυμπιακής σημαίας.(εικόνα 13) Τον δρομέα υποδέχτηκαν, στην εσωτερική είσοδο της Ακρόπολης, τρεις ηθοποιοί του Εθνικού Θεάτρου ντυμένοι αρχαίοι οπλίτες. Οι ηθοποιοί ήταν ο Βασίλης Αυλωνίτης, ο Μάνος Κατράκης και ο Θάνος Κωτσόπουλος. Πάνω στον Ιερό Βράχο, τον δρομέα υποδέχτηκε ο ηθοποιός Νικόλαος Ροζάν ντυμένος αρχαίος ιερέας,(εικόνα 14) όπου παρέλαβε την δάδα και άναψε τον βωμό μέσα στην Ακρόπολη, απαγγέλλοντας τον Ολυμπιακό ύμνο κάτω από κανονιοβολισμούς από το πυροβολείο στον Λυκαβητό. Από την Ακρόπολη η φλόγα μεταφέρθηκε, από τον μαραθωνοδρόμο Αλέξανδρο Κράνη, στο σημαιοστολισμένο Παναθηναϊκό Στάδιο, όπου παρουσία του Βασιλέα και πάνω από 50 χιλιάδες κόσμου, την παρέδωσε στον Δήμαρχο Αθηνών κ. Κοτζιά, ο οποίος άναψε τον βωμό.²⁹ Η διαδρομή από την Αθήνα μέχρι τα σύνορα ήταν η πιο δύσκολη λόγω της τοπογραφίας της Ελλάδας. Οι δρομείς, ντυμένοι με την παραδοσιακή στολή του τσολιά (εικόνα 15), διέσχιζαν στενά περάσματα, ψηλά βουνά αλλά είχαν να αντιμετωπίσουν και τον καύσωνα όπου στο Θεσσαλικό κάμπο η θερμοκρασία έφτανε τους 50 βαθμούς, ενώ στην Θεσσαλονίκη πλήθος κόσμου

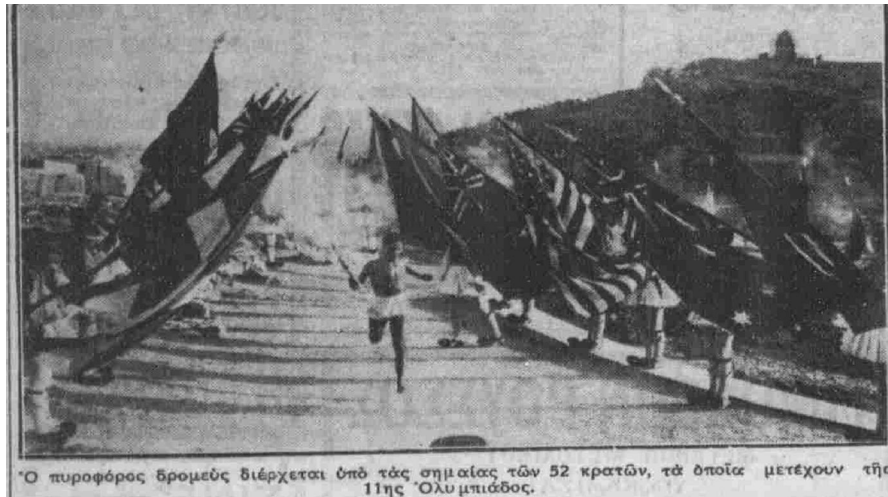
²⁶ Έθνος, 20/7/1936, έτος 23, αρ. φύλλου 7815, σελ. 5

²⁷ Βραδυνή, 20/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5021, σελ. 8

²⁸ Καθημερινή, 22/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5203, σελ. 5

²⁹ Ακρόπολις, 22/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2686, σελ. 1

υποδέχτηκε την φλόγα παρά την σφοδρή βροχή.³⁰ Τα ξημερώματα της 26^{ης} Ιουλίου στις 2.00 η φλόγα έφτασε στα σύνορα με την Βουλγαρία όπου την παρέλαβε ο υπολοχαγός πεζικού κ. Χρυσοσπάθης, και την παρέδωσε στον Γενικό έφορο της λαμπαδηδρομίας στην Ελλάδα κ. Πτέρη, ο οποίος τελικά την έδωσε στον κ. Georgioff, πρόεδρο της Βουλγαρικής Ολυμπιακής Επιτροπής, εν μέσω Ελληνικών και Βουλγαρικών στρατιωτικών αγημάτων.

Ο πυροφόρος δρομέας διέρχεται υπό τας σημαίας των 52 κρατών, τα όποια μετέχουν της 11ης Όλυμπιάδος.

Εικόνα 13.

Δύο ώραιαι φωτογραφίαι από την ώραιαν τελετήν επί της Ακροπόλεως. Ἀριστερῆ: Μέσα εἰς μίαν ἀτμοσφαῖραν ἐξαιρετικῶς ὑποβλητικῆν, ὁ «ιερεὺς» κ. Ροζάν) εὐλογεῖ τὸν γονυπετοῦντα δραμέα, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν δεξιᾶ φωτογραφίαν φαίνεται κατερχόμενος ἀπὸ τὴν Ακρόπολιν ἀφοῦ παρέλαβεν ἀπὸ τὸν ἱερέα τὴν δάδα

Εικόνα 14.

Ακρόπολις 22 Ιουλίου 1936

³⁰ Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 521 και Ακρόπολις, 25/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2689, σελ. 5

Εικόνα 15.

Λαμπαδηδρόμος ντυμένος τσολιάς

Η Φλόγα συνέχισε την διαδρομή της στη Σόφια, όπου στην τελετή που διοργανώθηκε στην κεντρική πλατεία έγινε δεκτή με ενθουσιασμό, συνέχισε στην Γιουγκοσλαβία, όπου σε κάποιο σημείο της διαδρομής, λόγο ελαττωματικού υλικού που περιείχε μία δάδα, παρ ολίγον να σβήσει, κάτι που τελικά απειράπη, χάριν στα συνοδευτικά αυτοκίνητα επανδρωμένα με εφεδρικές δάδες, αλλά και ειδικό φανάρι με την φλόγα, που ακολουθούσαν τους δρομείς.³¹ Η φλόγα διέσχισε την Ουγγαρία και την Αυστρία, όπου στην Βιέννη σημειώθηκαν συγκρούσεις χιτλερικών και μη χιτλερικών οργανώσεων με καταστροφές καταστημάτων και επέμβαση έφιππης αστυνομίας. Πολλοί Εβραίοι που αναγκάστηκαν να φύγουν από την Γερμανία είχαν καταφύγει στην Αυστρία. Στην Τσεχοσλοβακία παρόλο που ο κόσμος είχε συνωστιστεί για να παρακολουθήσει την διέλευση της φλόγας, οι αντιδράσεις του δεν ήταν καθόλου ενθουσιώδεις, ενώ και εδώ δεν έλειψαν εκατοντάδες συλλήψεις

³¹ Καθημερινή, 30/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5211, σελ. 4, Σεμ.

αντιχιτλερικών στην Πράγα. Ο ενθουσιασμός επανήλθε στην διαδρομή από την Πράγα προς την Γερμανία όπου έγινε παραλήρημα.³² Η φλόγα παραδόθηκε από τον τελευταίο τσεχοσλοβάκο αθλητή στον Γερμανό Hellendorf στις 31 Ιουλίου 11.45. Σε όλη τη διαδρομή της φλόγας προς τη Γερμανία, ο κόσμος την υποδεχόταν μέσα σε κλίμα έντονου ενθουσιασμού, οι καμπάνες των πόλεων χτυπούσαν δυνατά, υπήρχαν φιλαρμονικές με σάλπιγγες στους δρόμους, ενώ ιδιαίτερα εντυπωσιακή ήταν η τελετή στην Liebenwerda το βράδυ, με 20.000 κόσμο να κρατάει χιλιάδες κεριά και να “λουζεται” από το φως των προβολέων, που φώτιζαν τα ιστορικά μνημεία της πόλης. Η φλόγα έφτασε στο Βερολίνο στον προγραμματισμένο χρόνο την 1^η Αυγούστου και τοποθετήθηκε στον βωμό που είχε στηθεί στο Lustgarten (κήπος της χαράς) παρουσία 25.000 νέων με στρατιωτική ενδυμασία, 28 ομάδων νεολαιών από όλο τον κόσμο αλλά και μελών του Ράιχ.³³ Το τελευταίο τμήμα αυτού του ταξιδιού ανέλαβε ο Βερολινέζος Schilgen, ο οποίος διένυσε την απόσταση μέχρι το στάδιο, χαιρετώντας σιωπηλά το πλήθος. Κατά την είσοδο του, ανέβηκε μια σκάλα, όπου πάνω σε μια μεγάλη μαρμάρινη εξέδρα βρισκόταν ένα τρίποδο κύπελλο, στο οποίο βύθισε την δάδα με αποτέλεσμα να ανάψει μια δυνατή φλόγα.³⁴ Έτσι ολοκληρώθηκε το πρώτο ταξίδι της φλόγας από την Ολυμπία στο Βερολίνο. (εικόνες 16,17)

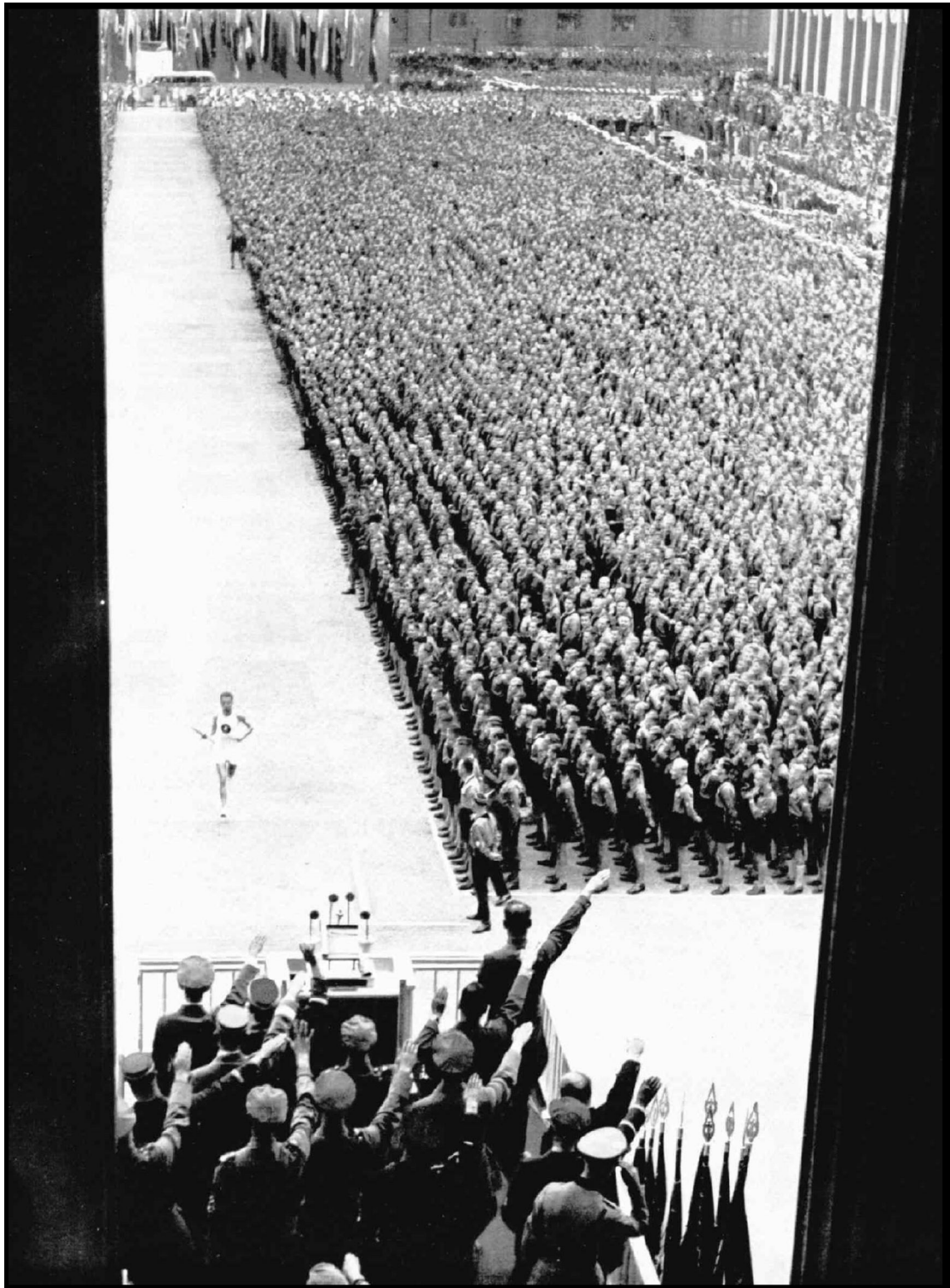

Εικ.16

³² Ακρόπολις, 2/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2697, σελ. 5, Ε. Θωμόπουλος

³³ Wilhelm Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 532

³⁴ Mandell R.(2004) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί*, σελ.202

Εικόνα 17.

Ο τελευταίος λαμπαδηδρόμος πλησιάζει τον βωμό στο Lustgarten.

Η προετοιμασία των ελλήνων αθλητών

Από τα μέσα Ιανουαρίου άρχισε η προετοιμασία των Ελλήνων αθλητών. Για την προετοιμασία της Ελληνικής αθλητικής ομάδας η κυβέρνηση αποφάσισε, για πρώτη φορά στην ιστορία, να διαθέσει 2.300.000 δραχμές, αφού προηγουμένως είχε συνταχτεί λεπτομερής προϋπολογισμός εξόδων από την Ολυμπιακή Επιτροπή. Τα χρήματα θα κάλυπταν την μεταφορά και τα έξοδα διαμονής της Ολυμπιακής αποστολής στο Βερολίνο, την αγορά απαραίτητου υλικού, την προετοιμασία των ομάδων, την βελτίωση των εγκαταστάσεων του Παναθηναϊκού σταδίου, ώστε να γίνει αρτιότερη η προετοιμασία των αθλητών μας, αλλά και την οργάνωση της λαμπαδηδρομίας, η οποία θα απαιτούσε 300.000 δραχμές. Η Επιτροπή Ολυμπιακών αγώνων αποφάσισε την έναρξη εντατικής προετοιμασίας ώστε οι αθλητές να είναι έτοιμοι για την Ολυμπιάδα του Βερολίνου. Αμέσως κλήθηκαν οι προπονητές και οι πρόεδροι των αθλητικών ομοσπονδιών για την κατάρτιση του προγράμματος. Το χρηματικό ποσό, για τα τότε ελληνικά δεδομένα που διέθεσε η κυβέρνηση για την Ολυμπιακή προετοιμασία αλλά και το μεγάλο χρονικό διάστημα που είχαν οι αθλητές στη διάθεσή τους για να προετοιμαστούν, γέμισε με ελπίδες για μια αξιοπρεπή παρουσία της Ελλάδος στους επερχόμενους Ολυμπιακούς Αγώνες.³⁵ Οι προολυμπιακοί αγώνες έγιναν στο Παναθηναϊκό στάδιο στις 6 και 7 Ιουνίου, ενώ διοργανώθηκαν για πρώτη φορά στην ιστορία τα Βενιζέλεια, στο νεόδμητο στάδιο των Χανίων στις 13^{ης} και 14^{ης} του ίδιου μήνα προς τιμή του πρόσφατα αποθανόντος Ελευθερίου Βενιζέλου.³⁶

Αντιδράσεις για την Ολυμπιάδα του Βερολίνου

Αναπόφευκτες ήταν και οι αντιδράσεις για την συμμετοχή της Ελλάδας στην Ολυμπιάδα του Βερολίνου. Χαρακτηριστικά η εφημερίδα Ριζοσπάστης σε άρθρο της

³⁵ Ακρόπολις, 15/1/36, έτος Ζ, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2500, σελ. 2, Αθλητική Ημέρα, 10/1/1936, έτος 1, αρ. φύλλου 141, σελ. 4, Αθλητική Ημέρα, 15/1/1936, έτος 1, αρ. φύλλου 143, σελ. 1

³⁶ Ακρόπολις, 5/6/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2639, σελ. 2

με τίτλο «Οι Έλληνες Αθλητές δεν πρέπει να πάνε στην Χιτλερία» ανέφερε πως ο Χίτλερ, χρησιμοποιεί την Ολυμπιάδα για εθνικοσοσιαλιστική προπαγάνδα και για συγκέντρωση συναλλάγματος για την προπαρασκευή πολέμου. Κατηγορούσε τον Δήμαρχο Αθηνών κ. Κοτζιά αλλά και την κυβέρνηση ως φιλοχιτλερική μοναρχία, που διέθεταν χρήματα του Ελληνικού λαού για την λαμπαδηδρομία, την αποστολή ιερού φωτός και κλάδου ελιάς στο Βερολίνο αλλά και για την επιχορήγηση της ελληνικής αποστολής. Υποστήριζε πως οι Έλληνες αθλητές δεν πρέπει να πάνε στο Βερολίνο αλλά να πάρουν μέρος σε μία αληθινή λαϊκή Ολυμπιάδα όπως αυτή της Βαρκελώνης που θα διοργανωνόταν από 19 έως 26 Ιουλίου³⁷ Η Ολυμπιάδα της Βαρκελώνης, ή αλλιώς και Λαϊκή Ολυμπιάδα με έμβλημα Ειρήνη-Ελευθερία, διοργανώθηκε από την αριστερή Ισπανική κυβέρνηση ως διαμαρτυρία απέναντι στο Χίτλερ.³⁸ Η Ελλάδα δεν έλαβε επίσημα μέρος, παρόλο που 2 αθλητές, ο Αδαμίδης και ο Βεργίνης είχαν δηλώσει συμμετοχή.³⁹ Ο Σ.Ε.Γ.Α.Σ. και η Ολυμπιακή Επιτροπή απαγόρευσαν στους Έλληνες αθλητές να λάβουν μέρος στην ανεπίσημη Ολυμπιάδα, ενώ απείλησαν με διαγραφή όποιον συμμετείχε.⁴⁰ Τελικά, στην Ολυμπιάδα της Βαρκελώνης έλαβαν μέρος 3000 αθλητές από 26 χώρες, 1500 εκ των οποίων ήταν Γάλλοι και πάρα πολλοί Ρώσοι, οι τελευταίοι μποϊκοτάρισαν την Ολυμπιάδα του Βερολίνου. Ένας από τους συμμετέχοντες στους Αγώνες ήταν και ο Έλληνας πρωταθλητής Αδαμίδης.⁴¹

Το ΚΚΕ επιχείρησε να εμποδίσει την Ολυμπιακή φλόγα να φτάσει στην Γερμανία όπως αναφέρει ο Χρήστος Τσιντζιλώνης στο βιβλίο «ΟΚΝΕ 1922-1943». Χαρακτηριστικά καταγράφεται η απόφαση της Κ.Ε. της ΟΚΝΕ να μη φτάσει η Ολυμπιακή Φλόγα στη ναζιστική χιτλερική Γερμανία: «Κάλεσε όλες τις οργανώσεις της, απ' όπου θα περνούσε η Φλόγα, να τη σβήσουν στον ελληνικό χώρο, και δήλωσε ότι η οργάνωση που θα κατάφερνε να σβήσει την Ολυμπιακή Φλόγα θα έπαιρνε ειδικό βραβείο», «Η Ολυμπιακή Φλόγα θα περνούσε και μέσα από τη Λάρισα. Γι' αυτό, τόσο η

³⁷ Ρίζοσπάστης, 29/6/1936, αρ. φύλλου 699(9043), σελ. 1

³⁸ Ακρόπολις, 4/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2668, σελ. 1

³⁹ Ακρόπολις, 9/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2673, σελ. 2

⁴⁰ Ακρόπολις, 13/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2677, σελ. 3

⁴¹ Ακρόπολις, 15/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2679, σελ. 1

Επιτροπή Περιοχής όσο και η Αρχίδα της ΟΚΝΕ Λάρισας κινητοποιήσαν όλες τις δυνάμεις τους ώστε να σβηστεί η Φλόγα. Υπήρχαν όλες οι προϋποθέσεις και οι δυνατότητες επιτυχίας του εγχειρήματος. Συγκροτήθηκαν τρία συνεργεία που θα δρούσαν. Η πρώτη προσπάθεια θα γινόταν έξω από το Νεκροταφείο, η δεύτερη στη γέφυρα του Πηνειού και η τρίτη στη Γιάννουλη. Ο δρομέας που θα περνούσε τη Λάρισα ήταν ο τότε ποδοσφαιριστής Θανάσης Τσουρέλης. Στην κατοχή πήρε μέρος στην Εθνική Αντίσταση. Ο σκοπός μας, παρά τα μέτρα που είχαμε πάρει, δεν πέτυχε, γιατί η Ασφάλεια τρεις μέρες πριν από τη μέρα που θα περνούσε η Ολυμπιακή Φλόγα, έκανε προληπτικές συλλήψεις. Συνέλαβε περίπου 70-80 άτομα. Ακόμα, έπιασε και άτομα που δεν είχαν καμιά σχέση με την ΟΚΝΕ, για να τρομοκρατήσει τον κόσμο. Με το μέτρο αυτό, αποδεκάτισε και αποδυνάμωσε την οργάνωσή μας κι έτσι κατάφερε να ματαιώσει τα σχέδιά μας». Ο συγγραφέας αναφέρει ότι υπάρχουν ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες για παρόμοιες ανεπιτυχείς προσπάθειες στον Ισθμό αλλά και έξω από την Αθήνα.⁴²

Αντιδράσεις για τον τόπο συμμετοχής της Ολυμπιάδας υπήρξαν και από τη Γαλλία και την Αμερική, αλλά τελικά συμμετείχαν μετά από διαβεβαιώσεις του Χίτλερ να σεβαστεί τους Ολυμπιακούς κανονισμούς και να μην υπάρξουν διακρίσεις.⁴³ Η πιθανότητα οι Ηνωμένες Πολιτείες να μπουκοτάρουν τους Αγώνες ήταν μεγάλη καθώς, μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης πίστευε πως στην Γερμανία γίνονταν διακρίσεις κυρίως εναντίων των Εβραίων. Παρόλα αυτά υπερίσχυσε η θέση της Αμερικανικής Ολυμπιακής Επιτροπής για συμμετοχή στους Αγώνες. Την περίοδο εκείνη (1929-1953) πρόεδρος της Α.Ο.Ε. ήταν ο Avery Brundage ο οποίος αργότερα διετέλεσε και πρόεδρος της Δ.Ο.Ε. (1952-1972). Ο Brundage πίστευε με σθένος πως ο αθλητισμός πρέπει να διαχωρίζεται από την πολιτική, ήταν βαθιά αντικομμουνιστής και ήθελε να διαδώσει τον Αμερικανικό καπιταλισμό παντού στον κόσμο.⁴⁴ Ο Brundage συμφωνούσε με τον Baillet Latour ότι ήταν υπερβολικές οι αντιδράσεις των Εβραίων και πως η Αμερική θα έπρεπε να λάβει μέρος στους Αγώνες με την

⁴² Ελευθεροτυπία, 22/3/2008,

<http://archive.enet.gr/online/ss3?q=%F6%EB%FC%E3%E1&a=&pb=1&dt1=22/03/2008&dt2=22/03/2008&r=0&p=0&id=92848576>

⁴³ Σκιαδάς Ε. (1996) *100 Χρόνια Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 283

⁴⁴ Carolyn Marvin (1982) Avery Brundage and American Participation in the 1936 Olympic Games, σελ. 81-82

μεγαλύτερη και ισχυρότερη ομάδα. Αν το επιτύγχανε αυτό ο Brundage, θα τύγγανε αργότερα στις εκλογές για την ανάδειξη προέδρου της Δ.Ο.Ε., της υποστήριξης του Baillet Latour. Η απειλή τουμπούκοτάζ ήταν χρήσιμη, εφόσον θα ασκούσε πίεση στους Γερμανούς ώστε να συνειστούν με τις αρχές της Δ.Ο.Ε. Για το λόγο αυτό προγραμματίστηκε ταξίδι του Brundage στην Γερμανία, με σκοπό να επιθεωρήσει ο ίδιος προσωπικά αλλά και να πάρει διαβεβαιώσεις πως δεν θα υπάρξουν διακρίσεις. Το ταξίδι αυτό ήταν καθαρά μέρος της τακτικής του για να αναστρέψει την κοινή γνώμη της Αμερικής, μια και όπως αναφέρει και ο ίδιος, κανένας άλλος δεν θα μπορούσε πραγματικά να επιθεωρήσει τους Γερμανούς. Τελικά κατάφερε να ψηφιστεί ομόφωνα από την Α.Ο.Ε. η συμμετοχή της χώρας του στους Αγώνες και οι προσπάθειες του θα επικεντρώνονταν στο να μεταπειστεί η κοινή γνώμη και κυρίως οι Εβραίοι της Αμερικής, οι οποίοι εξουσίαζαν και το μεγαλύτερο μέρος του Τύπου, με κύριο επιχείρημα το ότι ο αθλητισμός δεν θα πρέπει να συνδέεται με την πολιτική, αλλά να είναι πάνω από αυτήν.⁴⁵ Επιπλέον, από τους 139 καλύτερους Αμερικάνους αθλητές όλοι, εκτός από έναν, ήθελαν να συμμετάσχουν στους αγώνες, με αποτέλεσμα η Αμερική να στείλει την μεγαλύτερη Ολυμπιακή ομάδα αλλά και να συγκεντρωθεί το μεγαλύτερο χρηματικό ποσό, περισσότερες από 250 χιλιάδες δολάρια, μέχρι τότε, για την προετοιμασία της.⁴⁶

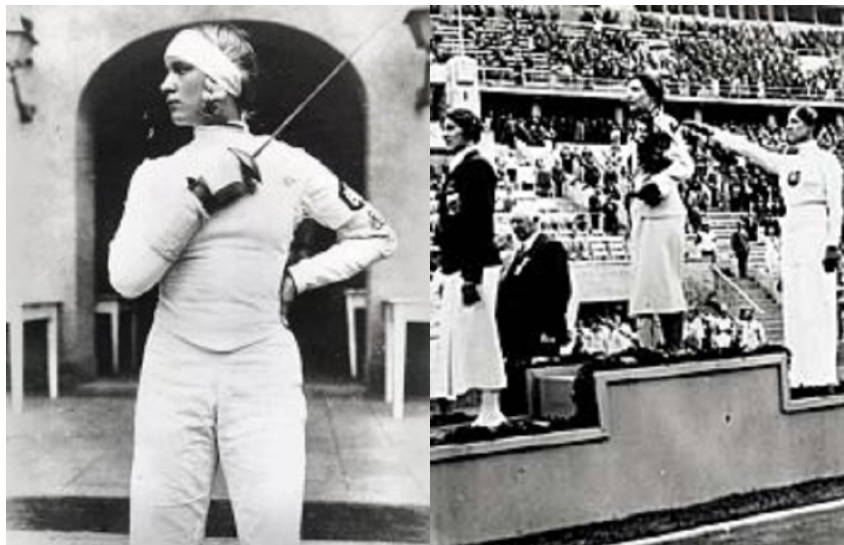
Στην Γερμανία, οι αρχές φρόντιζαν να διακηρύσσουν, σε διεθνές αθλητικό, πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, τη μη ύπαρξη διακρίσεων εις βάρος κανενός, παρόλο που από το 1933 είχε εφαρμοστείμπούκοτάζ των εβραϊκών επιχειρήσεων, με την γερμανική ομοσπονδία πυγμαχίας να ανακοινώνει πως δεν θα δεχόταν πλέον εβραίους αθλητές ή διαιτητές. Τα επόμενα χρόνια θα άρχιζε ο σταδιακός αποκλεισμός των αθλητών εβραϊκής καταγωγή και το κλείσιμο των εβραϊκών αθλητικών ομίλων, οργανώσεων και συλλόγων.⁴⁷Υπό αυτές τις συνθήκες, οι αθλητές με εβραϊκή καταγωγή θα εγκατέλειπαν τη Γερμανία για την Αγγλία, όπως ο Alex Natan δρομέας ταχύτητας, μέλος της γερμανικής τετράδας που είχε κατακτήσει το παγκόσμιο ρεκόρ

⁴⁵ Carolyn Marvin (1982) Avery Brundage and American Participation in the 1936 Olympic Games, σελ. 86-87

⁴⁶ Carolyn Marvin (1982) Avery Brundage and American Participation in the 1936 Olympic Games, σελ. 94-96

⁴⁷ Mandell R.(2004) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί*, σελ.101-102

στη σκυταλοδρομία των 400 μέτρων το 1929, αλλά και ο Daniel Prenn ο οποίος ήταν ο καλύτερος τενίστας της Γερμανίας. Ο Rudi Ball, ο καλύτερος παίκτης χόκεϊ που διέθετε η Γερμανία μετανάστευσε στη Γαλλία αλλά τελικά συμπεριελήφθη στην γερμανική ομάδα για τους χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες μετά από πίεση που άσκησαν οι Αμερικάνοι.⁴⁸ Το πιο γνωστό περιστατικό διάκρισης σε βάρος αθλητή είναι αυτό της Helena Mayer, χρυσής Ολυμπιονίκης με την ομάδα της Γερμανίας στην ξιφασκία το 1928. Η Mayer είχε εβραϊκή καταγωγή από τον πατέρα της, γεγονός που οδήγησε τον Όμιλο ξιφασκίας του Όφενμπαχ στον οποίο ανήκε, να την αποπέμψει. Αργότερα, υπό την πίεση του αμερικανού Τσαρλς Σέριλ, μέλους της Δ.Ο.Ε., οι Γερμανοί αναγκάστηκαν να συμπεριλάβουν την Mayer στη Ολυμπιακή τους ομάδα, η οποία και κέρδισε το αργυρό μετάλλιο στην ξιφασκία. Η Helena Mayer ήταν η μοναδική Γερμανίδα εβραϊκής καταγωγής που έλαβε μέρος στους Αγώνες και κατά την απονομή των μεταλλίων χαιρέτησε το πλήθος με ναζιστικό τρόπο δηλώνοντας στους δημοσιογράφους πως «οι αγώνες είναι για τους αθλητές και όχι για τους πολιτικούς».⁴⁹ (εικόνα 18)

Εικόνα 18.

Η Helena Mayer, η μοναδική Γερμανίδα αθλήτρια με εβραϊκή καταγωγή που έλαβε μέρος στους Αγώνες του 1936.

⁴⁸ Mandell R.(2004) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί*, σελ.106

⁴⁹ Mandell R.(2004) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί*, σελ.107,124

Στην Ελλάδα η εφημερίδα Αθλητική Ημέρα σε άρθρο με τίτλο «*Επικίνδυνος Αμερικανική Τορπίλη κατά των Ολυμπιακών του Βερολίνου*», εξέφραζε τους φόβους να αναβληθούν οι Αγώνες του Βερολίνου λόγω πιθανού Αμερικανικού μποϋκοτάζ αλλά και τους φόβους των Γερμανών για οικονομική αποτυχία της διοργάνωσης σε περίπτωση μη συμμετοχής της Αμερικής.⁵⁰ Σε επόμενο άρθρο της «*Μια Αγγλική Κίνηση Κατά της Οργανώσεως των Ολυμπιακών Βερολίνου*» ανέφερε πως θα γινόταν σύσκεψη της Αγγλικής Ερασιτεχνικής Ομοσπονδίας Αθλητισμού, όπου ήταν πολύ πιθανόν να παρθεί απόφαση για μποϋκοτάζ των αγώνων.⁵¹ Τέλος, με τίτλο «*Κινδυνεύουν Οι Ολυμπιακοί Αγώνες; Εκφράζονται φόβοι παγκόσμιων συρράξεων – Η Οργανούμενη Αντίδρασις εις τα περισσότερα κράτη*» αναφέρονται ,οι αντιδράσεις των Γάλλων με αντιολυμπιακό συλλαλητήριο, ο αγγλικός φόβος πως τα χρήματα που θα κερδίσει η Γερμανία από τους Αγώνες θα διατεθούν για στρατιωτικούς εξοπλισμούς αλλά και τις επιφυλάξεις της Ολλανδίας και της Βουλγαρίας.⁵²

Η ελληνική αποστολή

Η Ελληνική αποστολή αριθμούσε 58 μέλη, διοικητικούς παράγοντες και αθλητές. Γενικός αρχηγός της αποστολής ορίστηκε ο Γενικός Γραμματέας της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων της Ελλάδας, Ιωάννης Κετσέας, Αρχηγός της Ομάδας Κλασικού Αθλητισμού ο Γενικός Γραμματέας του Σ.Ε.Γ.Α.Σ., Απόστολος Νικολαΐδης και υπαρχηγός ο Ειδικός Γραμματέας του Σ.Ε.Γ.Α.Σ., μέλος της Τεχνικής Επιτροπής Αθλητισμού και παλαιός πρωταθλητής, Δημήτριος Καραμπάτης. Χρέη προπονητή της ομάδας στίβου ανέλαβε ο Όττο Σίμιτσεκ.⁵³ Στο Βερολίνο στάλθηκαν και 25 σπουδαστές της Γυμναστικής Ακαδημίας, μαζί με 5 καθηγητές τους, για να λάβουν μέρος σε αθλητικό συνέδριο. Θα έκαναν επίδειξη της Ελληνικής γυμναστικής και θα παρουσίαζαν ελληνικούς χορούς και τραγούδια ντυμένοι με παραδοσιακές

⁵⁰ Αθλητική Ημέρα, 11/4/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 178, σελ. 1-4

⁵¹ Αθλητική Ημέρα, 23/4/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 182, σελ. 1

⁵² Αθλητική Ημέρα, 4/5/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 186, σελ. 1-4 Π. Κυριαζής

⁵³ Σκιαδάς Ε. (1996) *100 Χρόνια Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 286

ενδυμασίες. Επίσης, στάλθηκε και ομάδα από 40 κορίτσια του Λυκείου Ελληνίδων για να λάβει μέρος στην τελετή έναρξης των Ολυμπιακών αγώνων χορεύοντας παραδοσιακούς χορούς.⁵⁴ Επίτιμος προσκεκλημένος της Γερμανικής κυβέρνησης ήταν και ο Σπύρος Λούης,⁵⁵ πρώτος ολυμπιονίκης του μααραθωνίου της Ολυμπιάδας του 1896, ο οποίος σύμφωνα με της εφημερίδες τις εποχής, θα ήταν αυτός ο τελευταίος λαμπαδηδρόμος, ντυμένος τσολιάς, που θα άναβε τον βωμό του σταδίου, κάτι που τελικά δεν έγινε.⁵⁶

Η ελληνική ομάδα είχε ως εξής:

- Ομάδα Στίβου (αρχηγοί Α. Νικολαΐδης και Δ. Καραμπάτης): Μάντικας Χρήστος (100μ. μετ' εμποδίων, 400μ. μετ' εμποδίων), Σύλλας Νικόλαος (δισκοβολία), Φραγκούδης Ρένος (100μ. 200μ.), Γεωργακόπουλος Γρηγόριος (800μ. 1500μ.), Κυριακίδης Στέλιος (Μαραθώνιος), Σακελλαρίου Αριστείδης (100μ. 200μ.), Λαμπράκης Γρηγόριος (άλμα εις μήκος, άλμα τριπλούν), Γούτης Κωνσταντίνος (δεν έλαβε μέρος), Σκιαδάς Ιωάννης (110μ. μετ' εμποδίων, 400μ. μετ' εμποδίων) Δημητρόπουλος Χρήστος (σφυροβολία), Βελκόπουλος Σταύρος (800μ. 1500μ.), Παπαγεωργίου Ναπολέων (ακόντιο), Πανταζής Κωνσταντίνος (ύψος), Λανίτου Δομνίτσα (100μ. μετ' εμποδίων, 800μ. μετ' εμποδίων), Μεταξάς Κωνσταντίνος (ακόντιο), Σεραϊδάρης Ιωάννης (σφαιροβολία).

- Οπλομαχητική ομάδα (αρχηγός Κ. Μπότασης): Μπότασης Κωνσταντίνος (σπάθη), Ζαλοκώστας Χρήστος (ξίφος τριγωνικό), Φερεντίνος Σπύρος (ξίφος ασκήσεως), Ψαρράκης Μενέλαος (σπάθη), Μπέμπης Κωνσταντίνος (ξίφος ασκήσεως, ξίφος τριγωνικό), Τριανταφυλλάκος Τρύφων (ξίφος τριγωνικό), Παπαρόδου Νικόλαος (σπάθη) και Μανωλέσος Νικόλαος (ξίφος ασκήσεως, ξίφος τριγωνικό).

- Ομάδα Πάλης (αρχηγός Ρ. Ρέππας): Μπίρης Νικόλαος (κατηγ. 61 κιλά), Ζαχαρίας Δημήτριος (κατηγ. 72 κιλά), Λεφάκης Γεώργιος (κατηγ. 79 κιλά), Βατανίδης Σωτήριος (κατηγ. 66 κιλά), και στην Πυγμαχία ο Ψιακής Ιωάννης (κατηγ. 78 κιλά).

- Σκοπευτική Ομάδα (αρχηγός Φρ. Μαυρομμάτης): Αραβοσιτάς Αθανάσιος (καραμπίνα ακριβείας από 50μ.), Λουδάρος Κωνσταντίνος (καραμπίνα ακριβείας από

⁵⁴ Καθημερινή, 20/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5201, σελ. 5

⁵⁵ Αθλητική Ημέρα, 23/7/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 216, σελ. 4

⁵⁶ Ακρόπολις, 1/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2696, σελ. 1, Καθημερινή, 1/8/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5213, σελ. 3

50μ.), Βήχος Γεώργιος (καραμπίνα ακριβείας από 50μ.), Παπαδήμας Άγγελος (ανδρείκελα από 25μ.), Στάθης Γεώργιος (πιστόλι από 50μ.), Ζαλοκώστας Χρήστος (ανδρείκελα από 25μ.), Κοντογιάννης Γεώργιος (πιστόλι από 50μ.).

- Κολυμβητική ομάδα (αρχηγός Ν. Πολίτης): Μπούσαλης Ριχάρδος (100μ. ελεύθερο, 4X200μ.), Μαυρογεώργος Σπύρος (100μ. ελεύθερο, 4X200μ.), Βλάχος Γεώργιος (4X200μ.), Προβατόπουλος Δημήτριος (4X200μ.), Μαλλίδης Εμμανουήλ (4X200μ.),

- Μοντέρνο πένταθλο: Μπαλαταζής Αλέξανδρος.⁵⁷

Στο Βερολίνο ο Όττο Σίμιτσεκ, σύμφωνα με άρθρο της Πρωΐας, έδινε στους Μάντικα, Σύλλα, Κυριακίδη και Λανίτου πιθανότητες για διάκριση: *«Ο Σίμιτσεκ, που τον ρωτάμε διάφορα πράγματα, είναι επιφυλακτικός καθώς πάντα, σαν αληθινός σπόρτμαν δίνει τη στερεότερη απάντηση: Ο καλύτερος θα νικήση! Ποιοι έχουν τις περισσότερες πιθανότητες να διακριθούν; Ο Μάντικας στα 400 μετ' εμποδίων, ο Σύλλας στην ελευθέρα δισκοβολία κι ο Κυριακίδης. Ίσως και η Δ. Λανίτου»*. Ο Χρήστος Μάντικας ήταν λιγότερο επιφυλακτικός πριν από τους Αγώνες: *«Μωρέ τι Φίνλεϋ (βρετανός πρωταθλητής των 110 μέτρων με εμπόδια) και Ξεφίνλεϋ, θα τους σαρώσω, κατάλαβες;... Δεν ξέρω εγώ ρεκόρ, μια φορά θα μπω στον τελικό και ξέρεις τώρα, ο Μάντικας δε χάνει έτσι εύκολα»*. Εκτός από το ταλέντο που διέθετε ο τριαντατετράχρονος τότε αθλητής, σημαντική ήταν και η εμπειρία που είχε αποκτήσει από τη συμμετοχή του στου Ολυμπιακού Αγώνες του Λος Άντζελες το 1932 και σε πολλές άλλες μεγάλες διεθνείς αθλητικές συναντήσεις. Συγκεκριμένα, οι περισσότεροι από τους ικανότερους Έλληνες αθλητές διέθεταν αξιοσημείωτη διεθνή εμπειρία όπως: Ο Γρηγόρης Γεωργακόπουλος είχε αγωνιστεί στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Άμστερνταμ το 1928, ο Ρένος Φραγκούδης στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1928 και 1932, ενώ ο Νίκος Σύλλας είχε αντιπροσωπεύσει την Ελλάδα στο Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα στίβου του 1934.⁵⁸ Ο Σπύρος Λούης σε συνέντευξη του στην εφημερίδα Ακρόπολις, παρουσία και ξένων δημοσιογράφων, πίστευε ότι ο Κυριακίδης, θα κατάφερνε 40 χρόνια μετά την δικιά του νίκη στον μαραθώνιο, να

⁵⁷ Σκιαδάς Ε. (1996) *100 Χρόνια Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 286-287

⁵⁸ Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 163-164

στεφθεί πρώτος Ολυμπιονίκης στο Βερολίνο. Μάλιστα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το είδε στο όνειρό του!⁵⁹(εικόνα 18)

Εικόνα 18.

Αθλητική Ημέρα, 18 Ιουλίου 1936

Το ταξίδι για το Βερολίνο

Η πρώτη ομάδα των Ελλήνων αθλητών αναχώρησε από την Αθήνα σιδηροδρομικώς την Τετάρτη 15 Ιουλίου 1936 και περιλάμβανε τα μεγαλύτερα ονόματα του Ελληνικού αθλητισμού, το Χρήστο Μάντικα, το Νίκο Σύλλα, το Γρηγόρη Λαμπράκη, το Γρηγόρη Γεωργακόπουλο τη Δομνίτσα Λανίτου και τον εθνικό προπονητή μας, Όττο Σίμιτσεκ. Επικεφαλής του ομίλου αυτού ορίστηκαν ο

⁵⁹ Ακρόπολις, 4/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2268, σελ. 1, Α.Αιτ.

Νικόλαος Λανίτης, ο οποίος μετά τη μετάβαση και την άφιξη της ομάδας στο Βερολίνο αντιπροσώπευσε την Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων. Άλλο ένα μεγάλο μέρος της ομάδας θα αναχωρούσε την επομένη ημέρα και οι τελευταίοι στις 22 Ιουλίου. Η Ελληνική αποστολή αναχώρησε τμηματικά γιατί δεν υπήρχαν αρκετές διαθέσιμες θέσεις στο τρένο, ώστε να αναχωρήσει στο σύνολο της.⁶⁰

Το ταξίδι υπήρξε ευχάριστο, καθώς η ομάδα ταξίδεψε σε άνετες κουκέτες και με όλες τις ανέσεις. Στα μέσα της διαδρομής, στη Βουδαπέστη, είχε προγραμματιστεί μία στάση, όπου στις 18 και 19 Ιουλίου θα λάμβανε χώρα ένας ανεπίσημος αθλητικός αγώνας στίβου μεταξύ Ελλήνων και Ούγγρων αθλητών, προκειμένου οι αθλητές των δύο χωρών να δοκιμάσουν τις δυνάμεις τους πριν από τη μεγάλη αναμέτρηση του Βερολίνου. Την πρώτη μέρα των αγώνων η Λανίτου αγωνίστηκε στο δρόμο των 80 μέτρων με εμπόδια και τη δεύτερη μέρα στα 100 μέτρα. Ήταν η πρώτη φορά που μια Ελληνίδα αθλήτρια του στίβου αγωνιζόταν εκτός Ελλάδας.⁶¹ Η εμφάνιση των Ελλήνων αθλητών στη Βουδαπέστη υπήρξε εξαιρετική, καθώς, εκτός από τη Λανίτου, πανελλήνια ρεκόρ πέτυχαν και ο Γρηγόρης Γεωργακόπουλος στα 1500 μέτρα, ο Χρήστος Μάντικας στα 400 μέτρα με εμπόδια, ο Κωνσταντίνος Γούτης στα 3000 μέτρα με φυσικά εμπόδια (στηπλ) και οι Γρηγόρης Λαμπράκης, Αριστείδης Σακελλαρίου, Ρένος Φραγκούδης και Χρήστος Μάντικας στη σκυταλοδρομία 4 X 100 μέτρων.⁶²

Αμέσως μετά τους αγώνες της Βουδαπέστης, η ελληνική ομάδα κατευθύνθηκε προς το Βερολίνο. Εκεί, το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς της Γερμανίας σκόπευε να εντυπωσιάσει τους πάντες με αφορμή την παγκόσμια αθλητική εκδήλωση.

Η υποδειγματική γερμανική φιλοξενία

Το Βερολίνο τις ημέρες εκείνες, πριν από τους Ολυμπιακούς αγώνες, διαπνεόταν από εορταστική ατμόσφαιρα. Άνθρωποι από όλες τις περιοχές του

⁶⁰ Ακρόπολις, 16/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2680, σελ. 1

⁶¹ Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 144

⁶² Βραδυνή, 21/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5022, σελ. 6

κόσμου είχαν τους δρόμους, που ήταν διακοσμημένοι με σημαίες του Ολυμπιακού κινήματος, ελληνικές, της Χιτλερικής Γερμανίας ενώ στεφάνια και γιρλάντες υπήρχαν σε κάθε κολώνα. Τα μεγάφωνα μετέδιδαν μουσική του Βάγκνερ, ύμνους και το χαιρετισμό «Sieg Heil» προς το Χίτλερ. Όλοι οι Γερμανοί ήταν πρόθυμοι να βοηθήσουν τους ξένους επισκέπτες κάνοντας τους να νιώθουν άνετα.⁶³

Στις 11 το βράδυ της Τρίτης, 21 Ιουλίου 1936, η αμαξοστοιχία, που μετέφερε την πρώτη ομάδα των Ελλήνων αθλητών, έφτασε στο Σιδηροδρομικό Σταθμό Anhalter του Βερολίνου. Ο σταθμός ήταν διακοσμημένος με ελληνικές, γερμανικές και ολυμπιακές σημαίες και κατά την είσοδο της αμαξοστοιχίας, μία ορχήστρα ανέκρουσε τον Ύμνο των Ολυμπιακών Αγώνων αλλά και τον Εθνικό Ύμνο της Ελλάδας. Τους αθλητές υποδέχτηκαν στελέχη της Οργανωτικής Επιτροπής των Αγώνων, αντιπρόσωποι του Υπουργείου Προπαγάνδας, το προσωπικό της πρεσβείας της Ελλάδας στη Γερμανία αλλά και Έλληνες φίλαθλοι που βρίσκονταν εκεί για τους Αγώνες. Στην συνέχεια η πομπή αναχώρησε για το Ολυμπιακό χωριό, στην είσοδο του οποίου είχε παραταχτεί στρατιωτική δύναμη με μουσική. Μόλις έφτασαν οι αθλητές μας στην είσοδο, τους συνόδευσαν 30 άντρες, δεξιά και αριστερά, με αναμμένες δάδες, ενώ η στρατιωτική μουσική ανέκρουσε τον Εθνικό Ύμνο και υψώθηκε πρώτη η ελληνική σημαία, σε σειρά 53 σημαίων. Οι Έλληνες αθλητές εισήλθαν στο χωριό επευφημούμενοι από περισσότερους από 1000 αθλητές που βρίσκονταν ήδη εκεί. Το όλο γεγονός ήταν τόσο φαντασμαγορικό που κινηματογραφήθηκε από Γερμανικό συνεργείο ενώ εκτενέστατες ήταν οι αναφορές του Τύπου της επομένης ημέρας.⁶⁴ Η Δομνίτσα και η Ισμήνη Λανίτου μαζί με την Γερμανίδα συνοδό τους, μετά την άφιξή τους, επιβιβάστηκαν σε ένα πολυτελές ανοιχτό αυτοκίνητο και οδηγήθηκαν στα καταλύματα των αθλητριών που βρίσκονταν πολύ κοντά στο Ολυμπιακό Στάδιο.⁶⁵

Η άφιξη της πρώτης ομάδας Ελλήνων αθλητών, αλλά και αυτών που ακολούθησαν, δεν καλύφθηκαν αρκετά από τον εγχώριο Τύπο, γιατί τις ημέρες εκείνες διαδραματιζόταν στην Ολυμπία η πρώτη αφή της φλόγας και η

⁶³ Αθηναϊκά Νέα, 1/8/1936, έτος ΣΤ, αρ. φύλλου 1791, σελ. 3, Γ. Χανιώτης

⁶⁴ Ακρόπολις, 25/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2689, σελ. 3, Κ.Πολίτης

⁶⁵ Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 148

λαμπαδηδρομία, γεγονός που απέσπασε όλη την προσοχή. Αντιθέτως, περισσότερη σημασία δόθηκε στο Σπύρο Λούη τόσο κατά την άφιξή του στο Βερολίνο όσο και κατά την εκεί διαμονή του.

Ο Σπύρος Λούης, αν και είχε παραμείνει στην αφάνεια τα χρόνια που ακολούθησαν την νίκη του, η Ολυμπιάδα του Βερολίνου και η πρόσκληση του από τους Γερμανούς, τον έκαναν να πρωταγωνιστεί στα άρθρα των εφημερίδων δίνοντας αρκετές συνεντεύξεις εξιστορώντας λεπτομερώς πώς κατόρθωσε να κερδίσει στον Μαραθώνιο. Χαρακτηριστικά, η εφημερίδα «Αθλητική Ημέρα», αφιέρωσε εκτενέστατα άρθρα με τίτλο «Σπύρος Λούης το Ίνδαλμα των Γερμανών» από την συνέντευξη που είχε παραχωρήσει ο Λούης στην Γερμανική εφημερίδα *Nacht Aouskaμπε*.⁶⁶ Κατά την άφιξη του στην Γερμανία στις 29 Ιουλίου τα μεσάνυχτα, η υποδοχή του ήταν εξίσου εντυπωσιακή με αυτή της ομάδας των Ελλήνων αθλητών. Ο Σπύρος Λούης κατέβηκε από το τρένο ντυμένος τσολιάς κάτι που ενθουσίασε το παρευρισκόμενο κοινό στον σταθμό, αλλά και αυτό που είχε συγκεντρωθεί στους δρόμους κατά την διαδρομή του αυτοκινήτου μέχρι το Ολυμπιακό χωρίο. Ο κόσμος που συγκεντρώθηκε για να τον δει ξεπερνούσε τις 20.000 και σε όλη την διαδρομή τον έραινε με άνθη, ενώ κινηματογραφικό συνεργείο υπό το φως προβολέων αποθανάτιζε τις στιγμές.⁶⁷ Ο Σπύρος Λούης ήταν το επίτιμο πρόσωπο της ελληνικής αποστολής, είχε προσωπικό οδηγό, πολυτελέστατο αυτοκίνητο για τις μετακινήσεις του και παρευρισκόταν σε πολλές εκδηλώσεις προς τιμήν του. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα όπου, μετά από μια αεροπορική πτήση πάνω από το Βερολίνο για να γνωρίσει την πόλη (*εικόνα 19*), στο γεύμα που ακολούθησε, ο Λούης δεν ήπια μύρα που του πρόσφεραν, γιατί όπως ο ίδιος αναφέρει σε συνέντευξη του, έπινε μόνο ρετσίνα. Σε 3 ημέρες του είχαν φέρει 50 μπουκάλια ρετσίνα και 10 κουτιά τσιγάρα.⁶⁸

⁶⁶ Αθλητική Ημέρα, 16/7/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 213, σελ. 1, 18/7/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 214, σελ. 1-4, Αθλητική Ημέρα, 20/7/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 215, σελ. 3, Ε. Σταμάτης,

⁶⁷ Αθλητική Ημέρα, 30/7/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 220, σελ. 4, Π. Σακελλαρίου, Καθημερινή, 31/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5209, σελ. 4

⁶⁸ Ακρόπολις, 8/9/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου , σελ. 2, Σπ. Τριανταφύλλου

Εικόνα 19.

Ο Λούης στο αεροδρόμιο του Ρείνχοφστ

Οι προετοιμασίες ήταν εντατικές σε όλα τα επίπεδα, καθώς πλησίαζε η έναρξη των Αγώνων. Η Ελληνική πρεσβεία βρισκόταν σε πυρετώδη κινητικότητα, ο κ. Πανάς, ο πρώτος γραμματέας της πρεσβείας και ο κ. Κριεκούκης, ο διευθυντής του Γραφείου Τύπου, είχαν παραμελήσει τις καθημερινές τους ασχολίες και είχαν μεταβληθεί σε αθλητικούς ακολούθους. Η Ολυμπιακή Επιτροπή, η διοίκηση του Χωριού και οι Έλληνες αθλητές, απευθύνονταν σε αυτούς για κάθε ζήτημα που αφορούσε την ελληνική αποστολή. Επίσης ο Δήμαρχος Αθηναίων, Κωνσταντίνος Κοτζιάς, γνωστός για τη φιλαθλητική του στάση, έδωσε εκτενή συνέντευξη στην ειδική Ολυμπιακή Εφημερίδα (*Olympia Zeitung*) σχετικά με τους Αγώνες και τις προοπτικές διάκρισης των Ελλήνων αθλητών.⁶⁹

Οι Γερμανοί δημοσιογράφοι ήταν αρκετά ενημερωμένοι για τους Έλληνες αθλητές και παρακολουθούσαν αρκετό καιρό τις επιδόσεις τους. Θεωρούσαν πως οι Κυριακίδης, Σύλλας και Μάντικας είχαν αρκετές πιθανότητες διάκρισης, με τον τελευταίο να έχει τις περισσότερες, στα δύο αγωνίσματα δρόμου που θα λάμβανε μέρος. Οι Έλληνες αθλητές, όπως και όλοι οι υπόλοιποι, προπονούνταν στο βοηθητικό στάδιο που βρισκόταν μέσα στο Ολυμπιακό χωριό. Η πρώτη προπόνηση

⁶⁹ Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 152

της ομάδας, η οποία έγινε σε χαλαρούς ρυθμούς την επομένη της άφιξης της, κινηματογραφήθηκε από τους Γερμανούς ⁷⁰(εικόνα 20). Στους κόλπους της ελληνικής αποστολής δημιουργήθηκε κάποια αναστάτωση εξαιτίας του αποκλεισμού του αθλητή Κωνσταντίνου Γούτη από τους Αγώνες, λόγω ανάρμοστης συμπεριφοράς. Ο αθλητής επέστρεψε στην Ελλάδα, αλλά ποτέ δεν έπαψε να θεωρεί τις αιτιάσεις στο πρόσωπό του αβάσιμες και τον αποκλεισμό του άδικο.⁷¹ Μια μέρα πριν από την έναρξη των Αγώνων, οι Έλληνες αθλητές παρακολούθησαν τη λειτουργία στην Ορθόδοξη Ρωσική εκκλησία του Βερολίνου. Επίσης, η ομάδα συνοδευόμενη από τον Ιωάννη Κετσέα και τον πρέσβη της Ελλάδας στο Βερολίνο, Ρίζο Ραγκαβή, κατέθεσε στεφάνι στο Ηρώο των Πεσόντων κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και έγινε δεκτή στο Δημαρχείο του Βερολίνου από τον Αξιωματούχο του Ράιχ, Dr. Lippert. Ολόκληρη η Ελληνική αντιπροσωπεία στη συνέχεια, παρέστη κατά την άφιξη του τότε διαδόχου Παύλου στο αεροδρόμιο Tempelhof.⁷²

Η παρουσία του ελληνικού πνεύματος ήταν διάχυτη στο Βερολίνο. Στις 29 Ιουλίου ο Υπουργός Rust εγκαινίασε στο Γερμανικό Μουσείο της πόλης μία έκθεση έργων τέχνης με θέμα: «Ο αθλητισμός στους ελληνικούς χρόνους» (εικόνα 21). Τα εκθέματα τοποθετημένα σε αίθουσες με φυσικό φως προέρχονταν, μεταξύ άλλων, από το Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης και από τα Μουσεία της Βοστώνης, του Λούβρου, της Αθήνας, της Κοπεγχάγης, της Φλωρεντίας, της Βιέννης και της Ρώμης. Η τελετή των εγκαινίων της έκθεσης μεταδόθηκε ζωντανά από όλους τους ραδιοφωνικούς σταθμούς της Γερμανίας. Η έκθεση παρέμεινε και μετά το τέλος των Αγώνων, ως τον Οκτώβριο, προσελκύοντας τουλάχιστον 100.000 επισκέπτες. Κύριο έκθεμα ήταν το ανατολικό και δυτικό αέτωμα του ναού του Δία στην Ολυμπία.⁷³

⁷⁰ Βραδυνή, 23/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5024, σελ. 8, Λ. Μπορτόλης

⁷¹ Ακρόπολις, 4/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2699, σελ. 5

⁷² Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 153

⁷³ Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 1131-1133

Εικόνα 20.

Ακρόπολις, 7 Αυγούστου 1936

Εικόνα 21.

Ἐκθεση στο Γερμανικὸ Μουσεῖο με θέμα
«Ὁ ἀθλητισμὸς στους ἐλληνικοὺς χρόνους»

Η τελετή έναρξης

Το Σάββατο 1 Αυγούστου 1936 πραγματοποιήθηκε η τελετή έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων στο επιβλητικό Στάδιο του Βερολίνου, το οποίο ήταν κατάμεστο από περισσότερους από 100.000 θεατές, οι οποίοι είχαν προσέλθει ώρες πριν, με απόλυτη τάξη. Στις 15:35, έκλεισαν όλες οι θύρες του Σταδίου, εκτός από την επίσημη είσοδο από την οποία, λίγα λεπτά αργότερα εισήλθε ο Χίτλερ, φορώντας στρατιωτική στολή, συνοδευόμενος από τους Υπουργούς Hermann Goring, Josef Goebbels και μέλη της Ολυμπιακής Επιτροπής. Τον Χίτλερ τον υποδέχτηκε ένα μικρό κοριτσάκι, ντυμένο στα μπλε, το οποίο του πρόσφερε μια ανθοδέσμη ενώ το πλήθος ξεσπούσε σε παρατεταμένα εκκωφαντικά «Χάιλ Χίτλερ» (εικόνα 22). Μόλις καταλάγιασε ο ενθουσιασμός ακούστηκε ο μεταλλικός ήχος της Ολυμπιακής καμπάνας (εικόνα 23) που σήμανε την έναρξη των Αγώνων, ενώ υψώθηκαν οι σημαίες των κρατών όσο το κοινό τραγουδούσε τον Ύμνο της Γερμανίας. Από τα μεγάφωνα αναγγέλλεται η πρώτη ομάδα, «Ελλάς» Τον σημαιοφόρο ακολουθούν οι Σπύρος Λούης κρατώντας κλάδο ελιάς και ο Ιωάννης Κετσέας. Ακολουθούν οι αρχηγοί των ομάδων αθλητισμού, πάλης, ξιφασκίας, σκοποβολής και κολυμβήσεως Νικολαΐδης, Πέππας, Μπότσης, Παπαδήμας και Πολίτης. Μετά από αυτούς ακολουθούν οι δύο αδελφές Λανίτου και τρεις αξιωματικοί ξιφομάχοι με λευκές στολές. Τέλος, πίσω από τους αξιωματικούς ακολουθεί η ελληνική ομάδα, η οποία χαιρέτισε τους επίσημους προσκεκλημένους με ανάταση του δεξιού χεριού, όπως και οι περισσότερες αποστολές.⁷⁴(εικόνα 24) Όπως επισημαίνει ο Mandell, η ανάταση του δεξιού χεριού με κατεύθυνση προς τα δεξιά αντιστοιχούσε σε έναν παραδοσιακό, αλλά όχι ευρέως γνωστό «Ολυμπιακό χαιρετισμό», που διαφοροποιείται από το ναζιστικό χαιρετισμό.⁷⁵ Πάνω από το Ολυμπιακό Στάδιο πετούσε το αερόπλοιο Hindenburg (εικόνα 25), διακοσμημένο με τους ολυμπιακούς κύκλους και σβάστικες, το οποίο κινηματογραφούσε την τελετή έναρξης.⁷⁶ Οι υπόλοιπες ομάδες παρέλασαν

⁷⁴ Βραδυνή, 2/8/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5034, σελ. 6, Λ. Μπορτόλης, Καθημερινή, 4/8/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5216, σελ. 1, Leni Riefenstahl (1938), Olympia Part I

⁷⁵ Mandell R.(2004) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί*, σελ.148

⁷⁶ Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 560

αλφαβητικά, με την Αυστριακή και Γαλλική ομάδα να δέχονται τα περισσότερα χειροκροτήματα. Χαρακτηριστικά απουσίαζαν οι ομάδες της Ισπανίας, η οποία βρισκόταν σε εμφύλιο πόλεμο και της Ρωσίας η οποία δεν αποδέχτηκε την πρόσκληση⁷⁷. Τελευταίοι παρέλασαν οι λευκοντυμένοι αθλητές της Γερμανίας, οι οποίοι και αποθεώθηκαν από τους θεατές. Όλες οι ομάδες παρατάχτηκαν απέναντι από τους επισήμους.⁷⁸ Στις πέντε το απόγευμα, από τα ηχεία του Σταδίου ακούστηκαν τα λόγια του Βαρόνου de Coubertin: «*Το σημαντικό στους Ολυμπιακούς Αγώνες δεν είναι η νίκη, αλλά η συμμετοχή - γιατί το ουσιαστικό στη ζωή δεν είναι τόσο η επικράτηση, όσο το ευ αγωνίζεσθαι*» Ακολούθησε η ομιλία του προέδρου της Ολυμπιακής Επιτροπής Dr Lewald ο οποίος εξήρε τη σημασία των Ολυμπιακών Αγώνων και αναφέρθηκε στην απόφασή του να καθιερωθεί πλέον ως Ολυμπιακός ύμνος, ο Ύμνος του Richard Strauss που συνέθεσε ο ίδιος ειδικά για την περίπτωση. Τέλος, ο Χίτλερ κήρυξε την έναρξη της Ολυμπιάδας με την ακόλουθη λιτή δήλωση «*Κηρύσσω την έναρξη των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου, με τους οποίους εορτάζεται η ενδέκατη Ολυμπιάδα της σύγχρονης εποχής*».

Ακολούθησε η έπαρση της σημαίας των Ολυμπιακών Αγώνων, ενώ ο Richard Strauss διηύθυνε σε πρώτη δημόσια εκτέλεση την επιβλητική σύνθεσή του, *Ολυμπιακός Ύμνος*. Ταυτόχρονα, 30 χιλιάδες περιστέρια αφέθηκαν ελεύθερα στον ουρανό του Βερολίνου, σαν σύμβολο ειρήνης στον κόσμο και η κολοσσιαία καμπάνα δεκατεσσάρων τόνων – το σύμβολο των Αγώνων – η οποία βρισκόταν υπερυψωμένη σε δύο πυργίσκους του Ολυμπιακού Σταδίου και στην οποία απεικονίζονταν ανάγλυφα οι ολυμπιακοί κύκλοι και το σύνθημα “*Citius, Altius, Fortius*”, σήμανε επιβλητικά.

Μετά από 10 κανονιοβολισμούς εμφανίστηκε ο τελευταίος λαμπαδηδρόμος, ο οποίος αποθεώθηκε από τους θεατές κατά την είσοδο του στο Στάδιο, για να ανάψει τον Ολυμπιακό βωμό (εικόνα 26). Ο Γερμανός ολυμπιονίκης της άρσης βαρών του 1932, Rudolf Ismayr, εκφώνησε τον όρκο των αθλητών υπό τον ήχο του Hallelujah του Χέντελ, που ερμηνεύτηκε από μία χορωδία των τριών χιλιάδων ατόμων, ενώ οι

⁷⁷ Βραδυνή, 2/8/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5034, σελ. 6, Λ. Μπορτόλης

⁷⁸ Ακρόπολις, 2/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2697, σελ. 1-2-6, Ε. Θωμόπουλος

αθλητές ύψωσαν το δεξί τους χέρι.⁷⁹ Ο Σπύρος Λούης, φορώντας φουστανέλα και συνοδευόμενος από τον Πρόεδρο της Οργανωτικής Επιτροπής των Αγώνων, Dr.Theodor Lewald και τον Πρόεδρο της Ελληνικής Ολυμπιακής Επιτροπής, τον Αιγύπτιο βιομήχανο Άγγελο Βολανάκη, παρέδωσε στο Χίτλερ κλάδο αγριελιάς από τον Όλυμπο με τα εξής λόγια: «Σας προσφέρω αυτό το κλαδί ελιάς σαν σύμβολο αγάπης και ειρήνης. Ελπίζω ότι όλα τα έθνη θα συναντώνται πάντα μεταξύ τους μόνο στα πλαίσια τέτοιου είδους ειρηνικού συναγωνισμού».⁸⁰ (εικόνα 27) Στις 17:45 οι ομάδες αποχώρησαν και ακολούθησαν ο Καγκελάριος Χίτλερ, τα μέλη της Ολυμπιακής επιτροπής και οι επίσημοι προσκεκλημένοι. Η τελετή έναρξης ολοκληρώθηκε με την Γερμανική νεολαία να παρουσιάζει εορταστικό πρόγραμμα, στο οποίο συμμετείχε και το Λύκειο Ελληνίδων.

Οι εγχώριες εφημερίδες κάλυψαν σε πρωτοσέλιδα τους την τελετή έναρξης με πλούσιο φωτογραφικό υλικό. Κυριαρχούσαν φωτογραφίες από το Στάδιο, την είσοδο της ελληνικής ομάδας και φυσικά φωτογραφίες με τον Σπύρο Λούη να προσφέρει κλάδο ελιάς στον Χίτλερ. Τα εκτενέστερα αφιερώματα, με λεπτομερή περιγραφή τα είχαν οι εφημερίδες, Ακρόπολις, Καθημερινή και η Βραδυνή, με το Έθνος, την Αθλητική Ημέρα και τα Αθηναϊκά Νέα να ακολουθούν. Δεν έλειψαν και οι ανακρίβειες, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το άρθρο της Ακρόπολις, στο οποίο γράφτηκε πως ο Σπύρος Λούης παρέλαβε την δάδα από τον τελευταίο δρομέα και την έδωσε στο Χίτλερ μαζί με τον κλάδο ελιάς και πως ο τελευταίος άναψε τον βωμό.⁸¹

⁷⁹ Wilhelm Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 564

⁸⁰ Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 159

⁸¹ Ακρόπολις, 2/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2697, σελ. 6, Ε. Θωμόπουλος

Εικόνα 22.

Εικόνα 23.

Εικόνα 24.

Εικόνα 25.

Εικόνα 26.

Εικόνα 27.

Ο Σπύρος Λούης προσφέρει κλάδο ελιάς στον Χίτλερ ως σύμβολο ειρήνης

Η ελληνική συμμετοχή

Ο Χρήστος Μάντικας στο δρόμο 400μ. μετ' εμποδίων και ο Νικόλαος Σύλλας στη δισκοβολία κατέλαβαν την 6^η θέση. Ο Γ. Στάθης στο πιστόλι από 50μ. κατέλαβε την 7^η θέση και ο Γ. Κοντογιάννης την 35^η. Ο Αθανάσιος Αραβοσιτάς και ο Κωνσταντίνος Λουδάρος κατέλαβαν την 23^η θέση στην καραμπίνα από 50μ. και ο Γεώργιος Βήχας την 44^η. Στο αυτόματο πιστόλι κατ' ανδρικών από 25μ. ο Άγγελος Παπαδήμας κατέλαβε την 4^η θέση και ο Χρ. Ζαλοκώστας την 20^η όπως επίσης και τη 10^η θέση στον ατομικό αγώνα ξίφους τριγωνικού. Ο Κυριακίδης στον μαραθώνιο τερμάτισε 11^{ος} με νέο πανελλήνιο ρεκόρ. Αξιοσημείωτη είναι η συμμετοχή στους Αγώνες της Δομνίτσας Λανίτου – Καβουνίδου (εικόνα 28), σε μια εποχή που η γυναικεία συμμετοχή σε διεθνείς συναντήσεις στα αγωνίσματα στίβου ήταν ακόμη πολύ αμφισβητήσιμη. Η Λανίτου συμμετείχε στο δρόμο 100μ., όπου τερμάτισε 3^η στον προκριματικό αγώνα της 6^{ης} σειράς και στο δρόμο 80μ. όπου τερμάτισε 3^η στον προκριματικό αγώνα της 1^{ης} σειράς και 6^η στον ημιτελικό του ίδιου αγωνίσματος.⁸²

Οι επιδόσεις των αθλητών μας, χωρίς ουσιαστικά καμία επιτυχία, απλά αναφέρονταν στα άρθρα των εφημερίδων όπου κυριαρχούσαν οι εντυπώσεις από την διοργάνωση αλλά και τα ρεκόρ των ξένων αθλητών. Η Ακρόπολη⁸³ αφιέρωσε άρθρα στις επιδόσεις του Σύλλα, του Μάντικα και του Παπαδήμα, οι οποίες ήταν και οι καλύτερες που πέτυχε η Χώρα μας, ενώ η Καθημερινή⁸⁴ με τίτλο «*Διατί Ηττήθη ο Κυριακίδης εις τον Μαραθώνιο Δρόμων*» ανέλυε την τακτική του πρωταθλητή ο οποίος τερμάτισε 11^{ος} ενώ αποτελούσε ελπίδα για κάποιο μετάλλιο. Σε άρθρο της Αθλητικής Ημέρας «*Πώς είδα την Ελληνική αποστολή εις το Βερολίνο*» αναφέρονται οι αρνητικές αλλά και οι θετικές εντυπώσεις από την Ελληνική αποστολή. Αρνητικά σχολιάστηκε το γεγονός ότι η Ελληνική αποστολή δεν έφτασε στο σύνολο της αλλά τμηματικά στο Βερολίνο, καθώς και η άπρεπης συμπεριφορά του αθλητή Κωνσταντίνου Γούτη, ο οποίος αποκλείστηκε από την ομάδα και γύρισε στην

⁸² Σκιαδάς Ε. (1996) *100 Χρόνια Νεότερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 287

⁸³ Ακρόπολις, 6/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2701, σελ. 1, Ακρόπολις, 8/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2703, σελ. 5

⁸⁴ Καθημερινή, 11/8/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5220, σελ. 5

Ελλάδα. Θετικά σχολιάστηκε το κλαδί ελιάς που προσέφερε ο Λούης στον Χίτλερ καθώς και το γεγονός ότι οι Έλληνες γίνονταν παντού δεκτοί με ιδιαίτερο ενθουσιασμό και τιμές από όλους τους Γερμανούς. Χαρακτηριστικό απόσπασμα: «Την τελευταία ημέρα οτε ηγοράζοντο εισιτήρια αντί 30 μάρκων δηλ. χιλίων δραχμών περίπου, οι Έλληνες επισκέπται εισήχθησαν εις το Στάδιον επι τη επιδείξει του διαβατηρίου των και μόνον». Τέλος, το άρθρο επιρρίπτει ευθύνες για την αποτυχία των Ελλήνων αθλητών στον προπονητή της ομάδας και συνεχίζει πως για να βελτιωθεί η επίδοσή τους θα πρέπει να ακολουθήσουν το γερμανικό σύστημα αγωγής το οποίο βασίζεται στα πρότυπα των αρχαίων Ελλήνων⁸⁵.

Εικόνα 28.

Δομνίτσα Λανίτου – Καβουνίδου

⁸⁵ Αθλητική Ημέρα, 22/8/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 230, σελ. 1-3, Ε. Σταμάτης

Εντυπώσεις από τους Αγώνες

Η οργάνωση των Ολυμπιακών αγώνων του 1936 υπήρξε άψογη, κάτι που πηγάζει από τις άριστες εντυπώσεις που μετέδιδαν οι Έλληνες ανταποκριτές μέσω των άρθρων τους στην Ελλάδα. Εντύπωση προκαλούσε η τάξη, πειθαρχία ο ενθουσιασμός του κόσμου κατά την διάρκεια των Αγώνων, ο σημαιοστολισμός και η εορταστική ατμόσφαιρα του Βερολίνου. Για το Ολυμπιακό χωριό γράφτηκε: «*Το ολυμπιακό χωριό του Βερολίνου είναι κατ όνομα μόνον χωριό. Εις την πραγματικότητα πρόκειται περί επαύλεων σε καταπράσινο τοπίον... Δεν λείπει ούτε ο κινηματογράφος ούτε η στρατιωτική μουσική... Οι αθληταί των διαφόρων κρατών τρώγουν εις κοινόν εστιατόριον, ένα κυκλικόν μέγαρο με εξώστας... τα φαγητά μαγειρεύονταν σε ηλεκτρική κουζίνα*». ⁸⁶ Άλλοι τίτλοι εφημερίδων: «*Η ζωή εις το Γιγαντιαίον Ολυμπιακόν Στάδιον του Βερολίνου*», ⁸⁷ «*Οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Ψυχής και των Αισθήσεων – Οργασμός Κεφιού και Διασκεδάσεων*», ⁸⁸ «*Η Δικαιοσύνη εις τους Ολυμπιακούς*» άρθρο στο οποίο αναφέρεται πως κανένας αθλητής δεν πρόκειται να αδικηθεί στους Αγώνες, γιατί όλα τα αθλήματα θα κινηματογραφούνται από τα συνεργία της Leni Riefenstahl και οι επιδόσεις των αθλητών θα μετριοούνται με αυτόματα όργανα ⁸⁹(*εικόνα 29,30*) και τέλος «*Η αισχροκέρδεια, ο ηττημένος των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου*» όπου αναφέρεται πόσο αμείλικτες ήταν οι αρχές σε κάθε προσπάθεια εκμετάλλευσης των ξένων επισκεπτών, όπως στην μαύρη αγορά εισιτηρίων αλλά και στην διατήρηση των κανονικών τιμών σε κάθε είδος προϊόντων ή υπηρεσιών. ⁹⁰

⁸⁶ Αθηναϊκά Νέα, 1/8/1936, έτος ΣΤ, αρ. φύλλου 1791, σελ. 3, Γ. Χανιώτης

⁸⁷ Ακρόπολις, 6/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2631, σελ. 5, Ε. Θωμόπουλος

⁸⁸ Ακρόπολις, 7/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2632, σελ. 5, Κ. Πολίτης

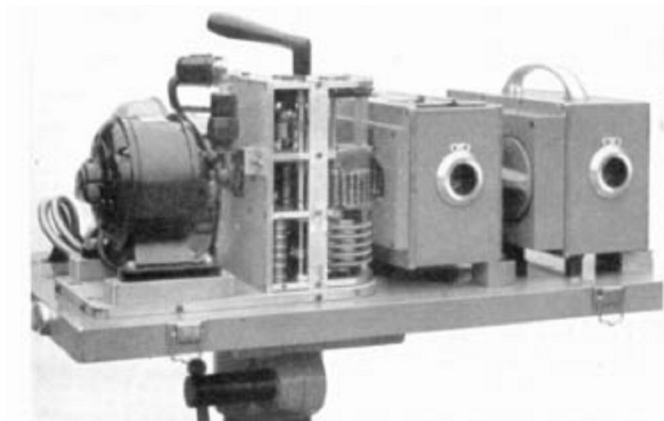
⁸⁹ Βραδυνή, 24/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5025, σελ. 6

⁹⁰ Αθηναϊκά Νέα, 9/8/1936, έτος ΣΤ, αρ. φύλλου 1799, σελ. 1, Χ. Καβαφάκης

Εικόνα 29.

Η γραμμή τερματισμού. Δεξιά και αριστερά οι χρονομέτρες και αριστερά επάνω η τηλεοπτική μηχανή καταγραφής του χρόνου των αθλητών

Εικόνα 30.

Κάμερα χρονομέτρησης

Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του Κλεάνθη Παλαιολόγου, Καθηγητή της Εθνικής Ακαδημίας Σωματικής Αγωγής, «*Τα πάντα στο Βερολίνο είχαν τον χαρακτήρα του πελώριου, του γιγαντιαίου. Τα τεχνικά έργα, στάδια, κολυμβητήρια, κλειστά χειμερινά γυμναστήρια, αίθουσες γυμναστικής και συναυλιών, υπαίθριο θέατρο, απέραντοι χώροι για τις συγκεντρώσεις πολλών χιλιάδων ανθρώπων. Και η οργάνωσις ξεπέρασε το τέλειο. Η ακρίβεια ήταν ωρολογιακή, η διακίνηση εύκολη, τα μεταφορικά*

μέσα άφθονα και τα γήπεδα ήταν κατάμεστα από θεατές».⁹¹ Ο Όττο Σίμιτσεκ έχει γράψει σχετικά ότι «αποστέλλονταν συνεχώς δελτία πληροφοριακά για τους Αγώνες σε 3.690 εφημερίδες και περιοδικά, σε πέντε γλώσσες σ' όλο τον κόσμο. Έτσι για τους Αγώνες έφτασαν στο Βερολίνο 3.000 αντιπρόσωποι του Τύπου και της ραδιοφωνίας και πάνω από 150.000 ξένοι επισκέπτες». Επίσης δημοσιευόταν η ειδική Ολυμπιακή Εφημερίδα «Olympia Zeitung», που κάλυπτε όλες τις πτυχές των Αγώνων. Οι διοργανωτές είχαν μεριμνήσει και για την τηλεοπτική κάλυψη των αθλημάτων μέσω κλειστού τηλεοπτικού κυκλώματος, που αποτελούνταν από 21 σταθμούς παρακολούθησης, στους οποίους συνέρρευσαν περίπου 160.000 τηλεθεατές, κάτι που συνέβαινε για πρώτη φορά στη μέχρι τότε ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων. Η τρίωρη κινηματογραφική ταινία της Leni Riefenstahl με τίτλο Olympia (εικόνα 31), έμελλε να αποτελέσει σημείο αναφοράς στην τέχνη του κινηματογράφου για τις τεχνικές καινοτομίες της. Στην ταινία έχει καταγραφεί το ταξίδι της φλόγας στο Βερολίνο, η τελετή έναρξης, οι προσπάθειες των αθλητών, ανάμεσα και στις οποίες και η βολή του Σύλλα στην δισκοβολία. Παράλληλα με το αγωνιστικό σκέλος, πραγματοποιήθηκαν πολιτιστικές εκδηλώσεις, συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις και επιστημονικές συζητήσεις σχετικά με τους Αγώνες. Εξάλλου, ο διαγωνισμός καλών τεχνών που λάμβανε χώρα παράλληλα με τα αθλήματα περιελάμβανε όχι λιγότερες από δεκαπέντε ειδικές κατηγορίες και συγκέντρωσε περισσότερους από 70.000 θεατές.⁹² Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία συνολικά πουλήθηκαν 3.560.000 εισιτήρια.⁹³

Εικόνα 31.

⁹¹ Σκιαδάς Ε. (1996) *100 Χρόνια Νεότερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 283-284

⁹² Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 185-186

⁹³ Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 493

Η Ελληνική αποστολή κολακεύτηκε από την υποδοχή και τη φιλοξενία των Γερμανών και για το λόγο αυτό απέστειλε τιμητικές διακρίσεις σε μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής όπως επίσης προσέφερε και κόντινο στη Leni Riefenstahl μέσω του Έλληνα πρεσβευτή. Η εμμονή στα αρχαιοελληνικά Ολυμπιακά ιδεώδη αποτέλεσε κύριο στοιχείο της εθνικοσοσιαλιστικής ιδεολογίας και αντικατοπτρίστηκε στην υποδειγματική συμπεριφορά των Γερμανών απέναντι στους Έλληνες.⁹⁴ Επίσης, ο Χίτλερ αποφάσισε να συνεχιστούν οι ανασκαφές στην Αρχαία Ολυμπία, οι οποίες είχαν αρχίσει το 1875, από Γερμανούς αρχαιολόγους και δεν είχαν ολοκληρωθεί ακόμα. Κατά τις ανασκαφές εκείνες, από τον Ερνστ Κούρτιους, «ήρθαν στο φως» τα μεγαλύτερα αρχαιολογικά ευρήματα στην Ολυμπία όπως: ο Ερμής του Πραξιτέλους, η Νίκη του Παιωνίου και ο Ναός του Δία. Η νέα Ελληνική κυβέρνηση, έδωσε την συγκατάθεση της να συνεχιστούν οι εργασίες και για τον λόγο αυτό θα χρηματοδοτούσε τους Γερμανούς επιστήμονες.⁹⁵

Μετά το τέλος των αγωνιστικών υποχρεώσεων της ομάδας, οι Έλληνες αθλητές, οι Έλληνες σπουδαστές και μέλη της ελληνικής παροικίας του Βερολίνου προσκλήθηκαν σε επίσημο γεύμα στην Ελληνική Πρεσβεία, όπου παραβρέθηκαν οι τότε διάδοχος Παύλος, πρίγκιπας Πέτρος και πριγκίπισσες Σοφία και Μαργαρίτα. Το Λύκειο Ελληνίδων, που έδωσε παραστάσεις στο Βερολίνο και κατά τη διάρκεια των Αγώνων, παρουσίασε παραδοσιακούς χορούς.⁹⁶

Οι Αγώνες του 1936 ολοκληρώθηκαν με μία συγκινητική τελετή λήξης, όπου οι αθλητές και οι αθλήτριες ανανέωσαν το ραντεβού τους σε τέσσερα χρόνια για το Τόκιο, αγώνες που τελικά ματαιώθηκαν λόγω του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου.

Ενώ αυτά συνέβαιναν στο Βερολίνο, το βράδυ της 4^{ης} Αυγούστου στην Αθήνα, ο πρωθυπουργός Ιωάννης Μεταξάς, συγκαλούσε έκτατο Υπουργικό Συμβούλιο στο Υπουργείο Εξωτερικών. Στις 10 μ.μ υπογράφηκαν Βασιλικά Διατάγματα από τον Γεώργιο Β΄ «περί αναστολής διατάξεων του Συντάγματος καθ' όλον το Κράτος» και διάλυση της Βουλής. Ο Μεταξάς με πρόφαση τον κίνδυνο να

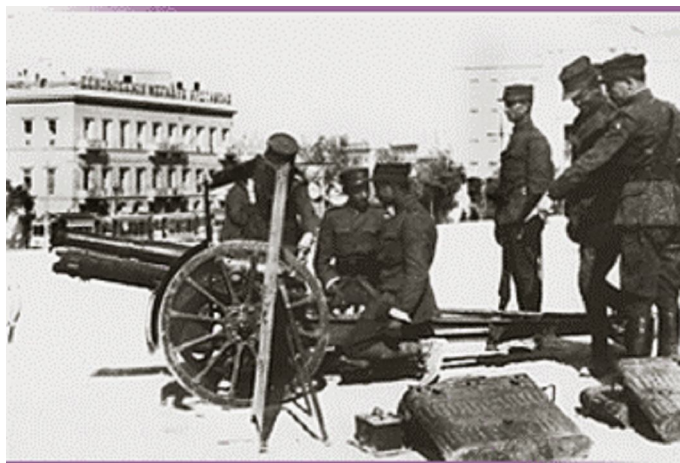
⁹⁴ Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 191-192

⁹⁵ Ακρόπολις, 2/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2697, σελ. 1

Καθημερινή, 2/9/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5242, σελ. 4

⁹⁶ Πρωΐα, 12/8/36, έτος ΙΑ, αρ. φύλλου 1-50, σελ. 4, Γ. Τρυπάνης

ξεσπάσει εμφύλιος πόλεμος στη χώρα, λόγω της αυξανόμενης κομμουνιστικής επιρροής του Τύπου αλλά και παρεισφρήσεως αντιστοίχων ομάδων στις τάξεις του στρατού που σκοπό είχαν την αποσύνθεση της Ελληνικής κοινωνίας, κήρυξε στρατιωτικό νόμο.⁹⁷ (εικόνα 32)

Εικόνα 32.

Πυροβόλο τοποθετημένο κοντά στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη, λίγο πριν από την επιβολή του πραξικοπήματος της 4ης Αυγούστου από τον Ι. Μεταξά.

Επιστροφή στην Ελλάδα

Τη Δευτέρα 26 Αυγούστου 1936, στις 10:30 το πρωί, η αμαξοστοιχία, που μετέφερε τους Έλληνες αθλητές, έφτασε στο σημαιοστολισμένο σιδηροδρομικό σταθμό Λαρίσης. Ενθουσιώδης ήταν η υποδοχή των χιλιάδων φιλάθλων που είχαν συγκεντρωθεί ενώ η φιλαρμονική του δήμου ανέκρουε τον Εθνικό Ύμνο. Τους αθλητές υποδέχτηκε ο δήμαρχος Αθηναίων Κωνσταντίνος Κοτζιάς, ο πρόεδρος του Σ.Ε.Γ.Α.Σ. Μιχαήλ Ρινόπουλος, αντιπροσωπίες αθλητικών σωματίων της Αθήνας και του Πειραιά καθώς και συγγενείς των αθλητών. Επρόκειτο για μια πραγματική «φιέστα» με εμβατήρια από τη μουσική του δήμου και απονομή δάφνινων στεφάνων στους αθλητές, οι οποίοι παρέλασαν στο κέντρο της πόλης και κατέθεσαν στεφάνι στο Μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη (εικόνα 33). Στη συνέχεια, η πομπή

⁹⁷ Ακρόπολις, 6/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2631, σελ. 5, Ε. Θωμόπουλος

κατευθύνθηκε στο υπουργείο Εξωτερικών όπου ο Δήμαρχος παρουσίασε τους αθλητές στον Πρόεδρο της Κυβέρνησης κ. Μεταξά, ο οποίος τους συνεχάρη δια χειραγίας και τους προέτρεψε με μία λέξη «εργασθήτε!». Τέλος, όλοι κατευθύνθηκαν στα γραφεία της Ολυμπιακής Επιτροπής και του Σ.Ε.Γ.Α.Σ., όπου τους υποδέχτηκε ο υπουργός Παιδείας Κ. Γεωργακόπουλος, ενώ η μέρα ολοκληρώθηκε με γεύμα στο εστιατόριο Διεθνές. Οι αθλητές σε δηλώσεις τους εξήραν την Γερμανική φιλοξενία και την οργάνωση των αγώνων ενώ ο κ. Σίμιτσεκ υποστήριξε πως αν ο Σύλλας τακτοποιήσει την προσωπική του ζωή, σύντομα θα γινόταν παγκόσμιος πρωταθλητής.⁹⁸

Εικόνα 33.

Κατάθεση στεφάνου από τον Χρήστο Μάντικα στο μνημείο Αγνώστου Στρατιώτη κατά την επιστροφή της ελληνικής ομάδας στην Αθήνα

⁹⁸ Ακρόπολις, 27/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2722, σελ. 2, Α. Αιτ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1936 αποτέλεσαν μια μοναδική ευκαιρία για προπαγάνδα του ναζισμού, που η πολιτική ηγεσία της Γερμανίας δεν θα άφηνε ανεκμετάλλευτη. Όπως έχει γραφτεί, «οι Γερμανοί αθλητές, ως οι κατ' εξοχήν υγιείς εκπρόσωποι της ανώτερης ράτσας», είχαν την «πρώτη ιστορική ευκαιρία να αποδείξουν έμπρακτα την ανωτερότητα της φυλής τους σε παγκόσμια κλίμακα, διαγωνιζόμενοι με τους βιολογικά ισχυρότερους εκπροσώπους των άλλων εθνών. Η Ολυμπιάδα αντιμετωπίστηκε στη πραγματικότητα όχι σαν μια διεθνής αθλητική συνάντηση, αλλά σαν ένας πρώτος πόλεμος, στα πλαίσια του οποίου θα επερχόταν η πρώτη έμπρακτη απόδειξη της αλήθειας της εθνικοσοσιαλιστικής ρατσιστικής κοσμοθεωρίας»⁹⁹

Το μελανότερο ίσως σημείο, της κατά τα άλλα αρτιότατης από άποψη οργάνωσης Ολυμπιάδας του Βερολίνου, αποτέλεσε η απάνθρωπη ναζιστική άποψη περί των «εβραίων», «μαύρων», «κίτρινων» και «μιγάδων» αθλητών οι οποίοι δεν θα έπρεπε να λάβουν μέρος στους Αγώνες. Βίαιος ήταν ο αποκλεισμός από τους Αγώνες των γερμανών αθλητών εβραϊκής καταγωγής που φιλοδοξούσαν να συμμετάσχουν με μόνη εξαίρεση εκείνη της Helena Mayer, κατόπιν διεθνών πιέσεων. Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφερθεί η αντίδραση, του γνωστού για τις συντηρητικές του απόψεις Έλληνα δημοσιογράφου Λάζαρου Πηνιάτογλου, που δημοσιεύτηκε στη λαϊκή εφημερίδα Ελεύθερος Άνθρωπος με τίτλο: «Οι Άρειοι ηττήθησαν! Νέγροι, κίτρινοι και μιγάδες είνε ήδη κατά πλειονότητα οι πρώτοι νικηταί των Ολυμπιακών», «...πρέπει να ομολογηθή πως στο Βερολίνο οι μεγάλοι ξανθοί δολιχοκέφαλοι...υπέκυψαν μπροστά στους μαύρους βραχυκέφαλους που κατά την ρατσιστικήν αντίληψιν ευρίσκονται στην κατωτάτη βαθμίδα της ιεραρχίας...» και συνεχίζει το ίδιο άρθρο: «Ο ρατσισμός υπέστη πραγματικήν πανωλεθρίαν...διότι η νίκη των μαύρων απέναντι των λευκών είνε κυριολεκτικώς συντριπτική...» Και καταλήγει: «...Νέγροι, κίτρινοι και μιγάδες: αυτοί είνε οι πραγματικοί θριαμβευταί των Ολυμπιακών αγώνων. Και δεν μας μένει παρά να εκλέξωμεν μεταξύ των δύο τούτων συμπερασμάτων ή να θεωρήσωμεν ως αστοχήσασαν την παλαιάν ρήσιν ἄνους υγιής εν σώματι υγιεί"-πράγμα που επιβάλλει η χρεοκοπία της ρατσιστικής αντίληψεως-ή να παραδεχθώμεν την απόλυτον ισότητα μεταξύ των

⁹⁹ Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 141

διαφόρων ανθρώπων τύπων...». Πολλά χρόνια αργότερα ο Κλεάνθης Παλαιολόγος, που βρισκόταν στους Ολυμπιακούς, θα γράψει για το μαύρο υπεραθλητή Τζέσε Όουενς με τέσσερις ολυμπιακές νίκες στο Βερολίνο (100μ. , 200μ. μήκος και 4X100) ότι: «...αυτός, ένας νέγρος, του είχε ανατρέψει (του Χίτλερ), του είχε κουρελιάσει την περί Αρίας φυλής θεωρία του...»¹⁰⁰

Σε αντίλογο με τα παραπάνω, η εφημερίδα Ακρόπολις σε άρθρο της αναφέρει, πως η λευκή φυλή ήταν η νικήτρια των Αγώνων εφόσον κατέκτησε 12 πρώτες θέσεις επί των 20 κυριότερων αγωνισμάτων, παρά τους φόβους και τους κινδύνους να επικρατήσει η κίτρινη ή η μαύρη φυλή. Το άρθρο αναλύει πως μόνο οι *λευκοί* γνωρίζουν πώς να αγωνίζονται, είναι οι πιο δυνατοί και ανώτεροι αθλητές παρά τα φυσικά χαρίσματα που έχουν οι *μαύροι* και την ευστροφία και ανθεκτικότητα των *κιτρίνων*. Τέλος, πως «*βασιλιάς των αθλητών*» αναδείχτηκε ο Γκλέν Μόρρις, ολυμπιονίκης Δεκάθλου, ο οποίος ανήκε στην λευκή Αμερικανική φυλή με δεύτερο τον *μαύρο* Τζέσε Όουενς, ο οποίος σε σύγκριση με τον αρχαίο Έλληνα δρομέα Λεωνίδα Ρόδιο θα έχανε κατά κράτος, αν οι αγώνες γίνονταν σύμφωνα με τα αρχαία πρότυπα, δηλαδή η εκκίνηση των δρομέων να γινόταν από την θέση οκλαδόν.¹⁰¹

Σημείο κατατεθέν της Ολυμπιάδας του Βερολίνου αποτέλεσε η εμφάνιση για πρώτη φορά στο τελετουργικό των Αγώνων της αφή της Ολυμπιακής φλόγας και της λαμπαδηδρομίας από τον ιερό χώρο της Ολυμπίας ως το Στάδιο διεξαγωγής των Αγώνων, γεγονός που στο μέλλον θα χαρακτήριζε κάθε Ολυμπιάδα.

Σε αυτό το σημείο θα ήταν δόκιμο να αναφερθεί πως τόσο η αφή της φλόγας, η λαμπαδηδρομία όσο και η ελληνική συμμετοχή δέχτηκαν επικρίσεις από μερίδα του εγχώριου Τύπου, ο οποίος κατηγόρησε την κυβέρνηση ότι «έπαιξε» το προπαγανδιστικό παιχνίδι της ναζιστικής Γερμανίας.

Η ελληνική αποστολή χωρίς να έχει να επιδείξει ιδιαίτερος υψηλές επιδόσεις στους Αγώνες, έτυχε υποδειγματικής φιλοξενίας από τους Γερμανούς διοργανωτές, ενώ έντονη ήταν παντού η επιρροή από το αρχαίο ελληνικό πνεύμα κάτι που χαρακτήριζε και το ναζιστικό καθεστώς. Ιδιαίτερης τιμής και αναγνώρισης έτυχε ο Σπύρος Λούης από το γερμανικό καθεστώς ως επίτιμος προσκεκλημένος, ενώ

¹⁰⁰ Σκιαδάς Ε. (1996) *100 Χρόνια Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 288

¹⁰¹ Ακρόπολις, 12/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2706 , σελ. 3, Α.
Αγγελόπουλος

χαρακτηριστική είναι η στιγμή κατά την οποία ο Λούης προσφέρει κλάδο ελαίας στον Αδόλφο Χίτλερ, ως ένδειξη ειρήνης και συμφιλίωσης των λαών, κάτι που το ναζιστικό καθεστώς προπαγανδιστικά διακήρυττε καθ όλη τη διάρκεια των Αγώνων. Την ίδια στιγμή στην Ελλάδα η πολιτική κατάσταση ήταν έκρυθμη μετά την επιβολή δικτατορίας από τον Ιωάννη Μεταξά, ένα καθεστώς συγγενικό με εκείνο του Χίτλερ.

Εντέλει η αναμφισβήτητη οργανωτική επιτυχία των Αγώνων του 1936 δεν έπαψε ποτέ να επισκιάζεται από το πολιτικό καθεστώς της Γερμανίας.(εικόνα 34)

Εικόνα 34.

Φωτογραφία από δρόμο του Βερολίνου κατά την διάρκεια των Αγώνων

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθηναϊκά Νέα, 1/8/1936, έτος ΣΤ, αρ. φύλλου 1791, σελ. 3, Γ. Χανιώτης
- Αθηναϊκά Νέα, 9/8/1936, έτος ΣΤ, αρ. φύλλου 1799, σελ. 1, Χ. Καβαφάκης
- Αθλητικά Χρονικά, 23/5/1934, έτος Γ, αρ. φύλλου 318, σελ 4
- Αθλητική Ημέρα 18/7/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 214, σελ. 1-4
- Αθλητική Ημέρα, 10/1/1936, έτος 1, αρ. φύλλου 141, σελ. 4
- Αθλητική Ημέρα, 11/4/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 178, σελ. 1-4
- Αθλητική Ημέρα, 15/1/1936, έτος 1, αρ. φύλλου 143, σελ. 1
- Αθλητική Ημέρα, 16/7/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 213, σελ. 1
- Αθλητική Ημέρα, 20/7/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 215, σελ. 3, Ε. Σταμάτης
- Αθλητική Ημέρα, 22/8/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 230, σελ. 1-3, Ε. Σταμάτης
- Αθλητική Ημέρα, 23/4/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 182, σελ. 1
- Αθλητική Ημέρα, 23/7/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 216, σελ. 4
- Αθλητική Ημέρα, 30/7/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 220, σελ. 4, Π. Σακελλαρίου
- Αθλητική Ημέρα, 4/5/1936, έτος 2, αρ. φύλλου 186, σελ. 1-4 Π. Κυριαζής
- Αθλητική Ηχώ, 13/7/1976
- Ακρόπολις, 1/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2696, σελ. 1

Ακρόπολις, 12/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2706 , σελ. 3, Α. Αγγελόπουλος

Ακρόπολις, 13/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2677, σελ. 3

Ακρόπολις, 15/1/36, έτος Ζ, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2500, σελ. 2

Ακρόπολις, 15/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2679, σελ. 1

Ακρόπολις, 16/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2680, σελ. 1

Ακρόπολις, 19/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2683, σελ. 2, Ε. Θωμόπουλος

Ακρόπολις, 2/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2697 , σελ. 1

Ακρόπολις, 2/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2697, σελ. 1-2-6, Ε. Θωμόπουλος

Ακρόπολις, 2/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2697, σελ. 5, Ε. Θωμόπουλος

Ακρόπολις, 2/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2697, σελ. 6, Ε. Θωμόπουλος

Ακρόπολις, 22/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2686, σελ. 1

Ακρόπολις, 25/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2689, σελ. 3, Κ.Πολίτης

Ακρόπολις, 25/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2689, σελ. 5

Ακρόπολις, 27/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2722 , σελ. 2, Α. Αιτ

Ακρόπολις, 4/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2268, σελ. 1, Α.Αιτ

Ακρόπολις, 4/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2668, σελ. 1

Ακρόπολις, 4/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2699, σελ. 5

Ακρόπολις, 5/6/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2639, σελ. 2

Ακρόπολις, 6/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2631, σελ. 5, Ε. Θωμόπουλος

Ακρόπολις, 6/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2631, σελ. 5, Ε. Θωμόπουλος

Ακρόπολις, 6/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2701, σελ. 1

Ακρόπολις, 7/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2632, σελ. 5, Κ. Πολίτης

Ακρόπολις, 8/8/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2703, σελ. 5

Ακρόπολις, 8/9/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου, σελ. 2, Σπ. Τριανταφύλλου

Ακρόπολις, 9/7/36, έτος Η, περίοδος Β, αρ. φύλλου 2673, σελ. 2

Αλήθεια, 28/7/1976, αρ. φύλλου 1098

Βραδυνή, 19/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5020, σελ. 6

Βραδυνή, 2/8/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5034, σελ. 6, Α. Μπορτόλης

Βραδυνή, 2/8/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5034, σελ. 6, Α. Μπορτόλης

Βραδυνή, 20/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5021, σελ. 8

Βραδυνή, 21/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5022, σελ. 3

Βραδυνή, 21/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5022, σελ. 6

Βραδυνή, 23/6/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 4094, σελ. 5

Βραδυνή, 23/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5024, σελ. 8, Λ. Μπορτόλης

Βραδυνή, 24/7/1936, έτος 12, αρ. φύλλου 5025, σελ. 6

Βραδυνή, 26/5/1934, έτος 10, αρ. φύλλου 3346, σελ. 4

Carolyn Marvin (1982) Avery Brundage and American Participation in the 1936 Olympic Games, σελ. 81-82

Carolyn Marvin (1982) Avery Brundage and American Participation in the 1936 Olympic Games, σελ. 86-87

Carolyn Marvin (1982) Avery Brundage and American Participation in the 1936 Olympic Games, σελ. 94-96

Διαμαντόπουλος Α. (1997) *Η Ελληνική Πολιτική Ζωή: Εικοστός Αιώνας*, σελ. 130-131

Διαμαντόπουλος Α. (1997) *Η Ελληνική Πολιτική Ζωή: Εικοστός Αιώνας*, σελ. 225

Έθνος, 19/7/1936, έτος 23, αρ. φύλλου 7814, σελ. 8

Έθνος, 19/7/1936, έτος 23, αρ. φύλλου 7814, σελ. 8

Έθνος, 20/7/1936, έτος 23, αρ. φύλλου 7815, σελ. 5

Έθνος, 20/7/1936, έτος 23, αρ. φύλλου 7815, σελ. 5

Έθνος, 20/7/1936, έτος 23, αρ. φύλλου 7815, σελ. 5

Ελευθεροτυπία, 22/3/2008,

<http://archive.enet.gr/online/ss3?q=%F6%EB%FC%E3%E1&a=&pb=1&dt1=22/03/2008&dt2=22/03/2008&r=0&p=0&id=92848576>

Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 141

Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 144

Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 148

Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 152

Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 153

Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 159

Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 163-164

Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 185-186

Ζάικος Ν.(2004) *Δομνίτσα Λανίτου-Καβουνίδου* σελ. 191-192

Καθημερινή, 1/8/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5213, σελ. 3

Καθημερινή, 11/8/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5220, σελ. 5

Καθημερινή, 19/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5200, σελ. 1

Καθημερινή, 2/9/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5242, σελ. 4

Καθημερινή, 20/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5201, σελ. 5

Καθημερινή, 21/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5202, σελ. 5

Καθημερινή, 21/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5202, σελ. 5

Καθημερινή, 22/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5203, σελ. 5

Καθημερινή, 30/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5211, σελ. 4, Σεμ

Καθημερινή, 31/7/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5209, σελ. 4

Καθημερινή, 4/8/36, έτος 107, αρ. φύλλου 5216, σελ. 1

Leni Riefenstahl (1938), Olympia Part I

Mandell R.(2004) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί*, σελ.101-102

Mandell R.(2004) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί*, σελ.106

Mandell R.(2004) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί*, σελ.107-124

Mandell R.(2004) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί*, σελ.148

Mandell R.(2004) *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες των Ναζί*, σελ.202

Πρωία, 12/8/36, έτος ΙΑ, αρ. φύλλου 1-50, σελ. 4, Γ. Τρυπάνης

Πρωία, 19/7/36, έτος ΙΑ, αρ. φύλλου 11-257, σελ. 2

Πρωία, 19/7/36, έτος ΙΑ, αρ. φύλλου 11-257, σελ. 5

Πρωία, 21/7/36, έτος ΙΑ, αρ. φύλλου 11-259, σελ. 1

Πρωία-Αθλητική Έκδοση, 20/7/36, έτος Α, αρ. φύλλου 1-38, σελ. 3

- Πρωία-Αθλητική Έκδοση, 20/7/36, έτος Α, αρ. φύλλου 1-38, σελ. 4
- Ριζοσπάστης, 28/6/1936, αρ. φύλλου 698(9042), σελ. 1
- Ριζοσπάστης, 29/6/1936, αρ. φύλλου 699(9043), σελ. 1
- Σβολόπουλος Κ.(2002) *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, σελ. 233
- Σβολόπουλος Κ.(2002) *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, σελ. 255
- Σβολόπουλος Κ.(2002) *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, σελ. 257-258
- Σβολόπουλος Κ.(2002) *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1900-1945*, σελ. 259
- Σκιαδάς Ε. (1996) *100 Χρόνια Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 283-284
- Σκιαδάς Ε. (1996) *100 Χρόνια Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 286-287
- Σκιαδάς Ε. (1996) *100 Χρόνια Νεώτερη Ελληνική Ολυμπιακή Ιστορία*, σελ. 288
- Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 493
- Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ 512
- Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*,σελ. 513-514
- Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 519

Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 521

Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 532

Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 560

Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 564

Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume I*, σελ. 598

Wilhem Limpert (1937). *The XIth Olympic Games Berlin 1936, Official Report, Volume II*, σελ. 1131-1133